Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГlАЛГlАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА, НОХЧ-ГlАЛГlАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 22 НОЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 116 (7930). ★ Мах 3 кеп.

СССР халкъа депутатний йиъларlа съезд хьаелларх бола

СССР Лакхехьарча Совета

СОЦАМ

СССР Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ: СССР халкъа депутатий йиъларlа Съезд 1990 шера 17 декабре город Москве хьаелла.

СССР Лакхехьарча Совета
Председатель А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 ш. 17 ноябрь.

ДУНЕН ТlА КЕРДАЧА КХЕРАМЗЛЕН ЛАРДАШ ЙОХКАШ

ПАРИЖЕ ДОКУМЕНТАШТА КУЛГАШ ЯЗДАР

ПАРИЖ, 19 ноябрь. (**ТАСС-а спец. корр.**). Елисейски двореца торжествай зал Европа, США, Канада, паччахьалкхений байракхашцаега я. 9 сахьати 45 минoти яьнна ха. Биъ са болча истола хьалхашкара моттигаш хьалувц НАТО-и Варшавски Договора Организацен членаш долча мехкий делегацешта керте латтарашен кхыча мехкашцарча гlулакхий министращен. Тахан укхаза гулбеннаб уж Европерча массазарча герзашцарча низий хьакъехьарча Договоран ОВД-ен НАТО-и членаш йолча паччахьалкхенаша цхьана оттаьнча Деклараценен кулгаш яздар духьа.

Тахан вай кулгаш яздеш дола документаш исторически да аьнна ала мегаргдолаш да, аьлар ше церемони хьаеллаш, цига председатела дeш хиннача Франце Президента Ф. Миттерана. Европерча массазарча герзашцарча низий хьакъехьарча Договоро лардаш йохк Европа мехкий, США, Канада кердача кхерамзленна. Къамаьл духхьашха деш да дакъа лоацаш ииттал дукха мехкаш а долаш, Европе герзашцара низаш бокъонца кlезигделгеи хlаьта ишта проверкан тlахьожамен лира гlулакхаш чакхдоахилген оттадеш а йолча герзаш дlадахара соглашене хьакъехьа. Цо тlерабоаккх цlаьхха тlалатарахи йоккха наступлени ярахи бола кхерам. Герзашцарча низий паритет оттаю паччахьалкхений бе-беча группашта юкъе. Хlанзалца паччахьалкхенаштa юкъе тешами кхерамален ца хулийташ хинна низий дисбаланс дlаяьккхай. Хlанз денз дlа, белгалдаьккхар Президента, Европере кхерамзле нийсача боарамал тlех герзаш хургдоацача принципа тlа лоаттаергья. Укх договоро хьаьдда хьахьокх, йlаьххача хана вlашин духьала лаьттача мехкаша шоашта юкъера гlулакхаш цхьана къахьегарен кхерамзлени принципаш тlа леладергдолга. Из дувзаденна да кхоккам кlаьдбара, барт хилара, цхьана гlулакхаш леладара уйла белгалйоаккхача Хельсинке процесcаца. Цу документаша хоадам бу бlарччача исторически заманна, хlаьта тахан хьаеллача Ерригъевропейски совещане хила майоаггlара йола хьалхара юхьиг а я уж.

Дlаболалу кулгаш яздара болх. Советски Союзагара документашта кулг язду М. С. Горбачева.

Из болх беча хана, цига бар нейтральнии блокашта юкъе доацачен мехкий делегацешта керте латтараш.

Кулгаш яздаь даьнначул тlехьагlа Ф. Миттерана хоам бир, договора оригиналаш ше Нидерландий — договора депозитори болча мехка кхыча мехкашцарча гlулакхий министрага дlалуш хиларах.

С. БАТЫРЕВ,
А. КРАСИКОВ,
В. ХРЕКОВ,
В. ЧУКСЕЕВ.

РОССИЙСКИ СОВЕТСКИ ФЕДЕРАТИВНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА КОММУНИСТАШКА, БЕРРИГАЧА ГРАЖДАНАШКА

Лоархlаш дола новнъостий!

Критически ха йоаккхаш ба вай Даймохк. Укх тlехьарча шерашка дlайолаьча эргалонаша, халлхете а, лийрхlараш хилийта дац. Цул совгlа, политически лоарзагlено, боахамий бувзамаш тедадаларо, дукхагlболча бахача наьха материальни хьал вогlа хиларо, зуламаш совдуваро, национал-сепаратизмо, регионалеи эгоизмо хlалак хулача дlахоачабаьб мохк, массе метте анархи хилара бокъонца бола кхерам тlабоссабаьб. Обществе чlоагlлуш латт паччахьалкхен кхелах, миллионаш болча советски наьха кхерамзленах бола кхерам.

Укх халача сахьата дукха ха йоаццаш хиннача РСФСР Компарте ЦК-ан ЦКК-ан Пленуме дакъа лаьцараша, наха дагардар хьа а хьок хаш, хьакхайкадир, еха экономика меттаоттаяра, граждански машар оттабара, ССР Союза паччахьалкхен цхьоагlон лардаш чlоагlъяра сов сиха практически гlулакхаш чакхдахаза дарг ца хилар.

Кризиса кlалхара довлара проблемана хетаяь яр СССР Президента, КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева сов сиха порядок оттаяра, къамашта юкъера гlулакхаш лертlадахара, общественни барт-цхьоагlо юхаметтаоттаяра тlадерзадаь чlоагтlа лоархlаме гlулакхаш чакхдаха аьнна предложени а луш хинна СССР Лакхехьарча Совета экстренни заседани.

Мехка Президентен Лакхехьарча Советон теркаме нийца бахьанаш кхетадеш а хьаллоацаш а, оаха тlахьехшо эгтара низ болашагlа долча тайпара уж хьаллацара. Оаха, догдоах, дукха къамаш дахача вай берригача мехка бахача, интернациональни кхотадаларен вошален гlулакха тешаме болча коммунисташтен къахьегамхоштен тха тlахьехам дlахазарга а цар из хьаллацарга а. Тхо дог тийша да, КПСС йоацаш, российски коммунисташа хьинаре дакъа ца лаьцача общество кхотаяра программа кхоачашъюлургйоацилгах.

Хьатlаэттай барт эгlарал, вlаши lоттараш ярали халахетараш дарали лакхагlа айдала деза ха. Историе халагlа йолча хана хулаш ма дарра вай низ болхlой, ахархой, интеллигенце цхьоагlонах латт. Хlанз тlаэттача хьала кlалхардовлара никъ гу вайна экономика эффективность лакхъярах, законностен правопорядкан лардаш чlоагlъярах, гlулакх Союз йохарга граждански довнашкеи халахетарашкеи кхоачаде гlерташ дола низаш политически хlамаш етташ эшадарах.

Чlоагlеи юха ца доалаши хилалаш Октябра карагlдаьнна революционни хlамаш лорадара, вай наьха материальнии духовнии хьал-таро лакхъяр, производственни дисциплина чlоагlъяр духьа беча балха, хlара советски гражданина вахаран къахьегаман кхерамзле йола хьалаш вlаштlехьдахара.

РСФСР Компарте ЦК Политбюро.

СССР-ен США-и ПРЕЗИДЕНТАШ ВlАШАГlКХЕТАР

19 ноябре парижски вlашагlкхетара сайрийнара заседани чакхъяьнначул тlехьагlа дlаьхдаь къамаьл хилар М. С. Горбачевен Джордж Бушен. Царна юкъе долаш долчча тайпара гуччахьа, долаш дар духхьал дlаоалаш, вlаши юкъе кlоаргга тешам болаш президенташа дийцар европейски процессана, дунен гlулакхашта шоай мехкий лоархlама хьакъехьара дешаш — СССР чура хувцамаш, перестройкана гlо де, цунна эггара халагlа йолча этапе из хьаллаца Вlашагlкхийтта Штаташ кийча хилари цун таронаши теркал а еш.

Къаьстта теркам тlабахийтар иракски агрессе хьакъехьа цхьана де девача гlулакхашта. Шоаш Хельсинке барт баь тlаийцар дага а доагlаш президенташ лаьрхlа ба шоай оагlонгахьара де мел доагlар де. Ирьенна кризис къоастаяра, кердача, машара исторе ханагахьара болам дlаболалучча хана къаьстта чlоагlа хиланза даргдоацаш лерхl шинна а президента вlаши оагlув хьаллоацилга. Проблема къоастаянза ярг йоацаш я. Из къоаста ца еш йита йиш яц. Президенташа лерхl, хlанзалца ООН доазонашка мел даьр нийса а Кхерамзлен Совета резолюце чулоацамга хьежжа а. М. С. Горбачевен Дж. Бушен — шоашка шиннега хьакхаьчача информацега хьежжа — кlоаргга анализ йир хlанз укх сахьате Персидски заливе латтача хьала, белгалдаьккхар дунен сообществана из кхераме хилар, раьза хилар этта хьал цlаьхха а ООН доазонашка дувцийта оттаде.

Дlа-юха даь къамаьл дукхагlча даькъе шоаш шиъ мара воацаш даьд. Тlехьагlа царех дlакхийтар Э. А. Шеварднадзе, Дж. Бейкер, Д. Т. Язов, президентий помощникаш.

СССР Президенти Великобритане премьер-министри вlашагlкхетар

lуйрийна 20 ноябре парижски вlашагlкхетара аргlанара заседани хилалехьа хьалхха М. С. Горбачеви Маргарет Тэтчери вlашагlкхийтар шоай массазара диалог дlахояхьара. Цар дlа-юха деча къамаьлашка эттача дика уйла хилара стилага хьежжа уж вlаши дагабаьлар укхаза хlанз йолаш йолча Европа юкъарча совещане хьакъехьа. М. Тэтчер йовза хьашт долаш хилар Советски Союзера тlеххьара событеш, цу хьакъехьа цунна дизза жоп а делар, хlанзарча доазонга хувцамаш кхачара бахьаний анализ а еш, хlаьта ишта гаргарча хана кхоачашде лерхlа гlулакхаш дlа а довзийтар.

Ховш ма хиллара чlоагтlа теркам тlабахийта дийцар Персидски залива хьакъехьара дош. Этта хьал дегlадара хила тарлуш йолча варианташка а хьежа Президенти премьер-министри тийшар ООН Кхерамзлен Совете деррига хьал кхы а дувцанза даргдоацилгах.

Цар лаьрхlар, Париже къамаьл даьдар, аьнна кхоачамбаь ца lеш хьалхагlа лаьрхlа хиннача тайпара шеррача форматагlа къамаьлаш дlахо де шоаш раьза хилар.

(ТАСС).

ХОЗА МЕБЕЛЬ— ДЕГА ГlОЗАЛЕ

Нагахьа саг хургвац шийфусаме хоза хьаяь мебель чуеча дог гlоза ца доалаш. Цу гlулакха тlехьа дика кайсалаш къахьег укх тlеххьарча шерашча «Терек» яхача Нохч - Гlалгlай производственни мебельно-дахчан хlамаш еча объединенена чуйоагlача шоллагlча мебельни фабрика болхлоша. Цар арахеца букъ - бетта кlаьда гlандаш, креслаш вай республике меттел мехкарча дуккхача регионашка дlакхоачаши дика дlадолхаши да.

Шоай продукци дукхагlеи дикагlеи хилийтара тlехьа тlагlертта къовсам лоаттабу фабрика мебельщикаша. Шоай потребителашта мебель лоаттаяра дола договорнн декхараш дизза кхоачашду цар. Хlаьта цар хьаеш йола продукци во я аьнна цхьа рекламаци кхаьчаяц фабрике укх тlеххьарча шин шера.

Цунах тамаш елга а дац, хlана аьлча, предприятера дукхагlйола бригадаши участкай коллективаши бухсоццаш балхах хьахулачунга хьежжа алапеш а нийдеш къахьегаш я. Цудухьа, къахьегамен производственни дисциплина чlоагlъеннай. Цу даькъе къаьстта чlоагlа белгалъяьннай Темирбулатов Хьамзат керте латтача цеха коллектив. Цо дlабахача итт бетта заданел тlех арахийцай 69 эзар сома маьха товарни продукци. Ишта тlеххоачашъяьй кхы мел долча технино - экономически хьокхамий заданеш а.

Уж къахьегама толамаш хьакхоллаш шоай хьинар кхо ца деш болх беш ба столяраш - сборщикаш Писянков Сергей, Хасиев lийса, Султыгов Адам. Цар хlара смена нормаш 120—130 процент кхоачашъю. Цудухьа, хlанзлехьа пхе шера заданех лоархlа а баь, тlадоагlача шера чотагlа къахьегаш ба уж. Овсаре болх барал совгlа, шоаш хьаеш йола продукци дикеи тlехдикен хулийт цар. Долче, ОТК тlахьожамхоша тешам а бенна къахьегачарех ба уж.

Фабрикерча обойщицашта юкъе эггара дикагlа лоархlаш я Осмаева Банати. Шийкерттера болх бешшехьа а массехк смежни говзал караерзаяьй цо. Цудухьа, моллагlа мебельщик цамогаш хинна е кхыдола бахьан а нийсденна балха ца воагlаш висача цун метта бехктохкамегlарча участке дlа а этта, къахьег цо. Шийбехкагlа ше кийчъяьча продукцена юкъе зlамига хинна а санхат цо нийсдалийта цкъа цlийяла йийзаяц цун новкъосташта е цеха кулгалхошта хьалхашка. Ишта къахьегача цунга лу цехе хьакхаьча эггара бехктохкамегlа дола заказаш йиллача ханеи цlенен кхоачашду цо уж.

Фабрика эггара дикагlйола кагирхой хьехамча лоархlаш я Баната. Цо шийопыт, дикагlйола балха методаш дlа а йовзийташ, хьалхехбаь обойщицаш итташ ба коллективе.

Хьаеш йола продукци дикен тlехдикен хилийтар дуккхача даькъе тийша да станочникех. Царех ба станочникаш Мавсурова Тумиша, Хамидова Белита, Бахмадова Настя, Исханова Тlаус. Цхьа бахьан а шоаш шек болаш гlулакх нийсделча шоайла дага а бувлаш къахьег цар. Цудухьа, балха тlа уж гlалат баьнна моттиг нийслац.

СУРТАШ ТlА: 1) станочницаш Т. Мавсурова, Б. Хамидова, Н. Бахмадова, Тl. Исханова; 2) обойщица Б. Осмаева; 3) столяраш - сборщикаш С. Писянков, l. Хасиев, А. Султыгов.

И. ПЛИЕВА сурташ.

КУЛЬТУРАГАХЬА ЮХЬ ЙОЛАШ

Парте республикански комитета конференцзале совещани хилар Нохч-Гlалгlайчен культура болхлой. Массе оагlув чулаьца республикерча культура хьалах хоам беш къамаьл дир цига культура министра А. Г. Киндарова. Мабарра бийцар цо ерригаш а хlана яц аьнна йолча культура учрежденейи организацейи болх, царна хьалхашка латта проблемаши халонаши.

Чlоагlа халахетар деш я министра йийца укх тайпара факташ. Культура болхлой социально лоарабара хьакъехьа ше дувцаш, цо белгалдаьккхар, цар алапи боарам га диллача эггара лохагlа хилар, ахаш театральни деятелаш квартираш йоацаш ба. Бакъда, библиотечни болхлой алапеш юкъера лаьрхlача 190 сомага кхоачаш лаккхденнад. хlаьта из а, оалаш мадарра, форда чу бежа тlадам морг да.

Культура даькъе саггота эшаш дола хlамаш дlахо ше белгалдоахаш, докладчика йоалайир укх тайпара факташ а. Масала, дуккхача шерашка республикански музея тlунача подвалашка дадача книжкай 150 эзар экземпляр телха, хlаманна пайдана доацача йоалаш латт. Цхьаькха а: 315 стационарни клубни учреждени я республике, хlаьта царна юкъе эггара хиланза даргдоаца хьалаш мара доацаш я 75.

Е а йоагlаш критика йир культура министерствана укх бархl бетта цунна нохчийн гlалгlайн театраш хьалде моттиг харжа ца магарах. Уж хьалъяра эша проектни документаци йолаш я, цхьабакъда, гlулакх дlадолалуча дlакхаьчача хабарашцен каьхаташцен чакхдоал дерригa а.

Шо-шоай коллективашта эшача хlамаех, цхьа бахьан а дlатохабелча атта къоастаюларгйолча проблемех дийцар симфонически оркестра дирижера нов. Раевске, эстрадни коллективай объединене директора нов. Гешаева, библиотекай директораща: Гайдара цlерагlча нов. Узуевас, централни городской нов. Филипповас, кхычар. Хlара къамаьл мел даьр латкъаш вар экономически халонаш, материальни база мела хилар, помещенеш ца тоъар бахьан долаш, и. кх. дl. Совещане дакъа мел лаьцараш та хийттар — культурагахьа юхь ерзае езилга, хlара саген ерригача обществан кхетам дикагlа лакхбе йиш хургйолаш культура сферана новкъостал делга.

Совещане балха юкъе дакъа лаьцар парте республикански комитета хьалхарча секретара, НГlАССР Лакхехьарча Совета председатела Д. Г. Завгаева, рескома секретара А. Д. Яндарова, НГlАССР Министрий Совета председатела заместитела Г. Х. Эльмурзаева.

А. УЛАЕВ.

«СЕРДАЛО»—91

Чакхдоалаш латт хьатlадоагlача шера газеташи журналаши яздайталга. Уж яздайта йиш я бувзама отделенешка, «Союзпечата» агентствашка, предприятей, учреждeней, организацей общественни распространителашка гlолла.

Тахан оаха кепатохаш йола «Абонемента» бланк шоана подписка е аттагlа хургдолаш тох. Цу тlа йоазув деча хана, жlарг оттадеш дlайоае еза газеташ хьанйде шун безам болча беттай номераш. Нийса дlаязъе еза индекс, адрес, тайпан цlи, инициалаш.

«Сердало» газет шера яздайтара мах а дlаязбе беза абонемента тlа. Цхьаккха ограничени йоацаш яздайта йиш я газет. Бланки, цу тlа мел эша йоазош даьчул тlехьагlа, газет яздайтарах доагlа ахчен кепайоазон общественни распространителашка шоаш дахача моттиге гаргагlа йолча бувзама отделене дlачудала деза, цига цунна йоаггlаш йола оформлени ергйолаш.

Ф. СП-1

Министерство связи СССР
«Союзпечать»

АБОНЕМЕНТ на газету 54673. (индекс издания)

«СЕРДАЛО»

Количество комплектов: 1

на 1990 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда _______ (почтовый индекс) _______ (адрес)

Кому _______ (фамилия, инициалы)

Доставочная карточка

ПВ | место | литер | на газету 54673. (индекс издания)

«СЕРДАЛО»

Стоимость: подписки ___ руб. ___ коп.; переадресовки ___ руб. ___ коп. Колич. комп. 1

на 1990 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куда _______ (почтовый индекс) _______ (адрес)

Кому _______ (фамилия, инициалы)

ХЬАМСАРА ГАЗЕТ ДЕШАРАШ!

Газет яздайта йиш йола ха 30 ноябре чакхйоал. Цудухьа диц ма ле ханнахьа шоашта «Сердало» яздайта. Шера из яздайтара мах—7 соми 8 кеп. Газета индекс 54673

Республика суверенитета деклараце проекташ ювцаш

БАКЪДАР ЮХАМЕТТАОТТАДЕ ДЕЗА

Дукха ха йоаццаш оаха газета оагIонаш тIа кепатехар ГIалгIай Республика суверенитетах йолча деклараце проект. Цун автор вар Грознески мехкдаьтта института доцент, технически Iилмай кандидат Ужахов Ахьмад. Цунах шийх дувцаш, белгалдаккха деза, из цу институте 1982 шера денз болх беш хилар, ишта, Ахьмада республикана пайдане дола математически тохкамаш даьлга, цул совгIа, из хIанз докторски диссертаци язъь вьннав. Бакъда, цун вахаре керттердар массаза бюрократически системана духьа да волаш хьавар да. Цу даькъе, цо кхера ца а кхераш цIенхаштта къамаьлаш ду института йийллача партийни а профсоюзни а собранешка, кхыча боарамашка. Цунца, цо массанега а дIахьекхар ше цхьанегахьа озабезамаш ца деш, бакъдолчунна тIехьа латташ волга. Цул совгIа Ахьмад республика общественно - политически вахаре а хьинаре дакъа лоацаш хьавоагIарех цаI ва. Тахан цунга тха корреспондента деклараце проектах а республикерча ирача политически хьалах а лаьца массехк хаттар дир.

— Ахьмад, Iа оттаьь деклараце проект аз теркам тIабахийта йийша а йийшай цун дукхагIа йолча положенешта раьза а ва. ХIаьта хIанз Iа доашхаш дийцача бакъахьа хетар ГIалгIай Республика юхаметтаоттаеча хана цун паччахьалкхен декхараш кхоачашдара лаьрхIача ГIР Ханна йола Лакхехьара Совети Мехка-кхели вIашагIйоллара наькъах.

— Ховш махиллара, гIалгIай паччахьалкхе меттаоттаеча хана вайна эш йизза юридически бокъонаш йола, наьха лоIам бизза кхоачашбеш йола орган. Сона хетачох, из декхар дика кхоачашдергда къамо ерригa полномочеш дIалуча Ханна йолча Лакхехьарча Совето, ишта цунца цхьана Мехка-кхело. Сога хьаттача Ханна йолча Лакхехьарча Совета членаш территориальни округашка гIолла гласноста, демократе хьале, альтернативни кIийлен тIа, дукха партийни лостамагIа къайлагIа кхаж тоссаш харжа беза. Укхаза вешта аьлча, халкъа лоIам кхоачашбе беза. ТIаккха царех из аз ювца Совет вIашагIйолла еза. ХIаьта, Мехка-кхел хIара тайпан хьаькъал, денал, сабар дола, нийсхо лелаергйола цхьацца саг юкъевоагIаш хила еза. Вешта аьлча, тайпано барт а баь шоашта юкъера белгалваьккхар цу Мехка-кхела юкъеваха веза. Цу тайпара Мехка-кхел харжаро гIалгIай къам барт-цхьоагIонга дугарда. ХIана аьлча, укхаза, цхьа тайпа вокханна хьалхашка кIезигделга, юкъера дIадоал. Цунца Мехка-кхело тайпашта юкъера довнаш, хьагI дIайоаккхаргья. ХIаьта цу тайпара Мехка-кхел хьаяра опыт вай мехка йолаш я. Из Советий Iаьдал отталехьа йолаш хиннай.

— Ахьмад, мадарра аьлча, цу кIийлен тIа хержа Мехка-кхех вай лакхе ювцача Ханна йолча Лакхехьарча Совета нийсхоща, духьаленаш йоацаш шоай болх чакхбаккхара гIо деш хургья-кх.

— Нийса ях Iа. Цунна деррига тайпаш чулацарца, ховргда фуд къама къувлар, цунна эшар, этта хьал малагIча лостамагIа цхьалха даьккхача бакъахьа да. Цудухьа, сона ловра, вай ма хулла сихагIа из юха хьакхоллар а цун гIулакх могача тайпара хьаллоацаш чIоагIдар а. Цунах боккха пайда баргбар.

— Ахьмад, ховш махиллара, республикански газеташ тIа, Нохч-ГIалгIайчен Республика суверенитетах йолча деклараций проекташ кепайийттай. Царех фу аргдар Iа?

— БIарчча хьанийцача аз мога а еш тIаэц РСФСР халкъа депутата С.-Х. Нунуев керте а волаш оттаьь деклараце проект, иштта Вайнахски Демократически парте проект. Бакъда, халахете а, цу проекташ тIа яц шоай исторически лаьтташка гIалгIай автономи меттаоттае эшаш хиларах йола принципиальни положенеш. ХIаьта, из гIалат бIарчча гIалгIай къам раьза хургдоацаш дола гIалат лоархI аз. Бакъда Костоев Беслана проекта тIа хьаьдда белгалйоах уж положенеш. Цудухьа сона, гаргагIа я цо оттаьь проект. Царех цаI хьакъоастаяра уж ерригаш а нахага альтернативни кIийлен тIа ювцийта еза. ТIаккха мара нийса никъ лаца вIаштIехьдаргдац. Цудухьа, НГIАССР Лакхехьарча Совето сих ца а луш нахага лерттIа уйла яйта, шоашта хетар дIаалийта деза. Цул совгIа, моллагIйола суверенитет гIалгIай халкъо дIадехар теркал ца деш тIаэца бокъо яц. ХIаьта цун лоIам вайна ховш ма бий.

— Ахьмад, хIанз бе-бе партеш хьакхоллаш латт вайна. Хьона фу хет царех?

— Керда формальни йоаца организацеш, партеш хьахилар аз чIоагIа могадеш тIаэц. Массехк шу хьалха бебеча собранешка айса хьалхаяьха уйла кхоачаш хилар санна лоархI аз из. Вайна гуш ма дий цхьа парти керте а этта цо кулгалдарах хьахиннар. Цудухьа, моллагIча принципиальни гIулакхашка, политике, экономике альтернатива, гласность хила еза. Из ца хуле цу парте мел дукха дика гIулакхаш дой а тIехьагIо из болларга хьежжа харцахьарча наькъа тIа яха тарлу из. ХIаьта цунах массанена а зе доалл.

— Ахьмад, бехк ма баккхалахь хьайга укх тайпара хаттар дарах: хьо малагIча кердача партена юкъеводаш ва?

— Со хIанзарчоа цхьаь цхьан парте член вац. Укхаза белгалдаккха деза со коммунистически парте член а ца хилар. Бакъда, хьа хаттара жоп луш цхьа къайле гучайоаккхаргья аз. Тхо хIанз цхьа дог-уйла йола массехк саг вIашагI а кхийтта халкъа парти хьае дагахьа да. ХIанзарчоа оаха цу юкъе дукха нах юкъеззабац. Бакъда инициативни группа вIашагIкхийттан, хургйолча парте программан уставеи проекташ кийчъеш я.

— МалагIа декхараш хьалхашка оттаду шун керда хьакхоллача парте?

— Оаха, вIашагIйоллача парте керттерча декхарех цаI лоархI гIалгIайчен паччахьалкхе меттаоттаеча гIо дар. ГIалгIай халкъа геттара къьнара дика Iадаташ, гIулакхаш, оамалаш меттаоттаяр. Из де йиш я Iилман наькъаца вайх мел яздаьр а вайца бувзам болаш мел хиннача лоалахарча къамех яздаьр довзарца, тахкарца, из вIашдухьал оттадарца. ХIаьта цунца хетаргахьа а доацаш, къаман бокъонца йола культура юхаметтаоттае таро хургья. Оаха тхоашта могар дергда гIалгIай бераша школашка духхьал наьна меттала хьехалга вIаштIехьдаккхара. ХIана аьлча, вайна гуш ма хиллара бераша наьна мотт хеттача беса дика хац.

— Мадарра аьлча, оаш хьакхоллаш йола парти историко-культурни лостам болаш хургья-кх.

— Из парти хинна дIаоттаргья е яц хIанз ховш дац. Бакъда тха инициативни группа кхыча формальни организацешца, партешца бувзам а лелабеш культура меттайоалаяра лостамагIа къахьегаргда. Аз лакхе белгал мадаккхара цу даькъе геттара дукха ла йиш йоаца кхоачамбоацараш да, уж хьахиннад хIанзалца зIамигача халкъий хьакъехьа лелаьча харцахьарча политиках. ХIаьта тахан гIалгIай паччахьалкхе меттаоттаяра гIулакх цу даькъера проблемаш къасастаярца дIадоладе деза.

— Аьттув балба шун, шоай дага мел латт дика уйлаш кхоачашъе.

— Баркал.

Интервью ийцар ВIАРХОЙ Мухьмад.

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА!

На абонементе должен быть проставлен оттиск кассовой машины.

При оформлении подписки (переадресовки) без кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штемпеля отделения связи. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об уплате стоимости подписки (переадресовки).

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресования издания бланк абонемента с доставочной карточкой заполняется подписчиком чернилами, разборчиво, без сокращений, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах «Союзпечати».

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки «ПВ-МЕСТО» производится работниками предприятий связи и «Союзпечати»

Хьамсара газет дешараш:

Тха газет яздайта шоана аттагIа хургдолаш оаха кепатох ер абонентни бланк. Цун тIехьашкахьара оагIув я укхаза шоана гуш яр. Бланка хьалхашкахьара оагIув — цхьоалагIча оагIо тIа.

Геттара дика къахьегаш хьайоагIа укх шера Назрановски района «Назрановский» совхоза коллектив. Масала, укх шера ялх бIаь гектара тIа коартолаш яр цу боахаме. Геттара дика а хьувкъайир уж кхаш леладераша. Планал 20 центнер дукхагIа йолаш, хIара гектара тIара цар чуийцар 130 центнер.

Ийтта дика хилар ялата, доакъара культураш а. Цу гIулакхо вIаштIехьдалийтар паччахьалкхенна ялат дIадалара задани тIехкхоачашъе, хьайбаш рационагIа кхоабаш Iангара дахара тоъал доакъар Iалашде.

Дика хьувкъам кхебар, хьайбай продукци алсамъяккхар тийша да моллагIа болх: лаьтта ахар, из дIадер, культиваци яр, доакъар Iалашдар а хьатIадар а, кхыдар шийх ханнахьа чакхдаккхарах. Цу даькъе доккха новкъостал ду совхоза кхаш а хьайбаш а леладерашта боахама шофераша. Царна юкъе къаьстта белгалваккха веза Мальсагов Султан. «Назрановский» совхоза йиллача денз цига къахьегаш ва из. Султан бIаргаго йиш я хьувкъам чуацачарна, доакъар Iалашдечарна, из фермашта хьатIакхухьачарна юкъе. Ше хьа мел дер сиха, тешаме, шийх ханнахьа а ду.

Совхоза мел йолча автомашиний «лор» ала йиш я С. Албаков. Из болх беш даьккхача 34 шера йоккха опыт Iоаяьй цо. Цудухьа дика доал ду автомашинашта. Цудухьа цунна геттара раьза ба боахама кулгалхой а шофераш а.

Х. МАГОМЕТОВ.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) «Назрановский» совхоза гаража механик С. Албакови толашагIа болча водителех цаI — С. Мальсагови.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

ВЕДЗИЖЕВ Ахьмад

КОМИССАР КХАЛХАР

(Инстедоалар. Долалур «Сердало» 20.XI.90 ш.).

— ГIапур? — цецбаьлар Буачидзе, из вайзачул тIехьагIа.

Ер Буро тIа хьакхаьчача хьалхарча деношка С. М. Кирова вовзийтавар гIалгIай революционер Нойна.

— Кхетадой Iа, — дувц ГIапура, хIанз шоашкара хьал ца а довзаш, — сийсара бийса яккха Орахелашвили волча сецав со. Дика болх ба хьона, уж цIагIа хиннабеце а, цIен-нанас чувитар. Едда хьаенача Марияс духьтIаваьккхар со хинначоа. Укхаза новкъостий оарцагIбаьхха кхийра са.

Царна гонахьа хьаэттар лийцараш оарцагIбаьнна Владикавказски болхлой, Шалдонера гIалгIай.

Маьра, Буачидзе Ноя кулг бе а делла; гIадъяха бIаргахьежаш яр Мария. ЧIоагIа дог гIоздаьнна яр из тахан карагIдаьннач доархIам кхета а беш.

— Баркал, Мария, доккха баркал хилда хьона, — аьнна цун кулг тоIадир Ноис. Тхо-м хьа гIайгIа еш дар, хьо оахош йоаль хиларах ткоашта а раьза доацаш дар.

Шийна го баь латтача, оарцагI а баьна ше кIалхарваьккхача наха юкъе гIолла дIахьежача Нойна бIаргавайра аьла Алданови жандармски эпсари. Хетаргахьа, цар кхетадора, шоашта тIаккхачар, хIаьта а Алданов вIалла а сагота ца хилара иеп оттае гIерташ вар. Бакъда, жандармски эпсар гарре эгаш вар, сов кхеравенна къамаьл хьадулуш вацар. Буачидзе царна дIатIавахар.

— Фу дергда, господа, — жандармана геттара юхе дегIалвахар Буачидзе — ХьакхаьчаьI-кх зIанара-бIоагIий мел чIоагIа да хьажа деза ха. Бакъдар аьлча, проспекте шо хьалъэхкача шоана сийле йолаш хулар из. хIаьта ер баьде, юстара моттиг шоана гIаьхха я, аьнна, хет сона.

— Тхо кхераде дезац, — кIирвенна бIарахьежар Алданов Нойна. — Тхо-м немций йоккхийча топий пхорчех а кхийрадац.

— Сей духьа бавь Iа тIом, аьла, — саббаре жоп делар Ноис. — ДикагIдар хьона кьела, моцала Iазап токхаш доаллача хьай халкъа йоахо яьлаpe, цунна тIера цIока йоаккхаш воалача паччахьа трона духьа тIом а ца беш...

— Из большевикий агитаци я, — юкъейиккхар аьла. — Цо тхо тIехадергдац.

— Из-м, бсккъалдар аьлча, большевикий агитаци я, — аьлар Ноис, вIалла, гонахьа нах латталгах вицвелча санна. ХIаьта а из агитаци пайданегIа-м яр хьона, Каплановен Чермоевей шун тIара йиса юхнаш лехьаечул. Уж юхнаш-м большевикий агитаце яхар деш гулъяц оаш.

Аьла Алданови жандармски эпсари шоаш дийна болаш дIабохийтаргба мотташ бацар. Цудухьа чIоагIа цецбаьннабар уж шоаш латтача бита а бита, новкъостий дIабахача.

...Из дерригa юха а кхы тIа а дагаухар Буачидзена. Дукха шераш хьалха Iомавеннавар из халонехи кхерамахи ца кхера, ца лечкъа. Бакъда, лазаро когех техача баргало санна лаьцавар из.

Цкъа а шозза а коа фега араваьлар из, цIенача февометта бухь чу ца бохийташ кхайкавеш хиларо готваь. Маьт-Лоама кIал уллача городе бийсанара фо цIена дар, дегIа тоам беш. Пехкаш йизза из фо чуэзача дегI дикка дайделча санна хеталора. Бийсан городе сатем латтар. ЛаьгIача михо наг-нагахьа гаьнаш тIара Iолегадеча гIалгий тата мара хIама дацар хьахозаш. Укх Тийрка тIа уллача городе кхаьчача хана денз иштта сатем эттабацар Нойна. ДуIо лаьхна форда талгIеш санна, деррига адам вIаши бирсденна дар. ЦIий, адамий цIий дар кег мел баькkхача хьагуш. Цхьаккха бахьан а доацаш Iомехкадеш латта наьха цIий миштa социадергда? Цу деша уйла еш вар из тахан а укх тIехьарча хана а. Цо сатем боабора цун.

ШоллагIа шу да, Ной Буачидзе укх городе Владикавказе кхаьча. Парте Центральни Комитето а Ленина ше а тIадиллдадар цунна Тийркаца дахача халкъашта юкъе нах дIакхетабара болх чIоагIбелга. Укхаза хьакхаьчачул тIехьагIа кхетадир цо политически болх барал совгIа практически дешаш а къоастаде дезалга. Оалаш ма-хиллара, ше-шийна салте а инарал а волаш.

Ной Буачидзе сихха вайзар, веза а велар Владикавказен Грознеи пролетариата, къахьегача гIалгIашта, нохчашта, черсашта, хIираштa, гIазкхашта (казакашта). Цудухьа тамаш е езаш дацар Тийркаца дахача халкъий феврале хиннача шоллагIча съезде Терски Республика Халкъа Комиссарий Совета председателалла из харжар а. Цу съезде халкъа комиссаралла хержар, хIанз из волча салоIаш хинна Ахриев ГIапур а.

Ахкан бийсаш лоаца яле а, тховсарара бийса геттара йIаьхеннай Нойна. Шийна кхайкор (туберкулез) долгам цунна хов тоъал ха яр. хIаьта а массаза дIа-хьа аха везаш, дукхахдараш ца тоъаш хилар бахьан долаш лазар котдоалаш доагIар. 1905 шера, Кутаисски губерне, Тенгински гIашлой полкагара а казачий сотнегара а герз хьа а доаккхаш, хинна восстани тоIаьчул тIехьагIа цхьан юкъа подполье ваха вийзар Вуачидзе. Цхьа ха яьккхар цо хьулалуш Владикавказе волаш, цул тIехьагIа Москве дIавахар. Укхаза а хьулалуш, аьла И. С. Абуладзе паспортагIа вахаш вар, бакъда, охранка вIаштIехьдаьлар ер вовза а лаца а. Ер ма дий аьнна укхангара гучадаьнна хIама деце а, каторге яккха диъ шу ха техар. Вологодски губерне вахийтар из. Укхаза тIаьлттача халоно, моцало, шелало тIадаьккхар из хала лазар.

Дарба дайта дезалга-м кхетадора цо, бакъда, хIанз цун уйла еча дацар. Цо ше шийна яь кхел яр, массанахьа а Советий Iаьдал даьккха, чIоагIдаь дIа эттача дарба дайта кхувргда, аьнна.

Сатоссаш латтар, Ной цIагIа юхачувоалача хана. Шийна геттара чIоагIа наб тIаIерте а, вижача ше кхайкабе вcovалургволандаь, кора хьалхашка латтача истола дIатIа а ваха Iохайра из. Селхан мара цигара юхавенавеце а тахан цIакха а ГIапураца гIалгIай юрташка ваха везаш вар из. Цудухьа, гIалгIай къахьегамхощца къамаьл де аттагIа хургдолаш, хIанз Советий Iаьдало хьалхашка оттадеча декхарий хьакъехьара уйлаш кхаьхата тIа дIаязъе лаьрхIар из.

ТIехьарча хана каст-каста гIа хила даьннадар наьха цIий Iоухийташ дола довнаш городе а цунна гонахьа а. Цхьан оагIорахьара казакий а вокх оагIорахьара лоаманхой а цIий дар цхьаккха бахьан а бехк а боацаш Iоухийташ. Терско-Дагестански правительство, Казачий Совета кулгалхой, лоаман халкъий къамий Советаш шоай низ тIабахийта лоаман нахаи казакаштеи юкъера тIом бужабе гIертар.

Соахка, хIанзчул шу гаргга хьалхагIа, Владикавказерча базар тIа гIалгIай боабаьчул тIехьагIа, большевикий хьаькъал а хьинар а дIакхачар бахьан долаш из тайпа дов кхы хиннадацар. Цу дийнахь-м менна бехача казакашеи салташеи базара го бир. Цу хьакъехьа цхьаккха хIама дага ца хинна города гонахьа ядача юрташкара гIалгIай хьатIаухар. Казакашa нистий, бераш, боккхий нах ма бий, аьнна, доацаш туржаIа доладир. Боабаьи човнаш яь лозабаьи итташ бар.

ИСТОРЕ ОАГIОШ

Цо гIалгIай эгIазбигар. Города уллув иллача Моч-къий-Юртара баьреш ерригача гIалгIай юрташка гIолла чакхбаьлар, гонахьа доацаш боабаьрий чIир лехара нах оарцагIбосахаш. Шеко йоацаш дар уж наьха санна доккха дов де кийчлуш хилар. Цу гIулакха-м уж тIахьехаш яр Къаман Совет а. «Шийх бокъонца къонах лоархIаш мел вар тахан казакашца нийсхал яккха аравала веза, — яхаш кхайкарал дора Совета кулгалхсша, кхо саг вIашагI мел кхийттача а. —Цар бсабаьрий цIий цIада деза вай».

Буачидзе Ахриев ГIапураца цхьана цхьан юртара баьле вокх юрта болхаш, сатийна Iо ца ховшаш, лелаш бар.

— Карауловна гонахьарча гIозарах бола казакаш шоана санна гоама ба эрсий къахьегамхошта а, хIана аьлча шоана бечул лаьгIа боацаш низ бу царна а, — хьехар дора Буачидзе гIалгIашта. ГIалгIаех итт е ткъо саг вийнав, аьнна, шоаш яхар чакхдаргдоацалга хов царна. Фухха даь а гунахьа доацача эрсашта а гIазкашта а шокачдахийта гIерт уж. Тайп-тайпарча къамех бола нах шоайла бартбахар кхераш из цIур юкъебехи цар къамашта. Оаш а эрсаша а вIаши латаш цIий мехкадерга, цу ханна «Бристоль» яхача гостинице Терско-Дагестански правительства министрои Карауловси кад а текъош чхьагIар мергда.

Буачидзеи Ахриеви городе юкахкаьчар гIалгIай города чухьалхаргбоацаш барт а бaь, нагахьа санна из хуле шинна а оагIонна — эрсашта а вайнаха а — зулам далар мара беркат даргдоацалгах уж дIа а кхетабаь.

— «Цу хана-м нах тешабе а уж дIакхетабе а вIаштIехьдаьннадар тха, — уйла йора Буачидзе, — Мел накъваьлар Ахриев цу ханаI Хозахета дацар Кирова цунна даь тешал а. Из хиннавецаре вIаштIехьдаргдарий-те са, Карауловен Чермоевеи вIашагIбеллача тийшача балхах уж дIакхетабе, зулама шакъа оагIув кIалхаръяккха. ХIанз мишта дIагIор-хьогI гIулакх?»

Бакъдар аьлча, галгIаштеи казакаштеи юкъе дов экхар кхерам болаш да гIулакх, хIанз а. Цхьан сахьата, цхьан минута юхасовцаш бацар Терско-Дагестански правительства министраши казакий провокатораши цIур юкъебехкаш, хIаьта городе лечкъа багIа кIай эпсараш а бар яьннача цIера доагдалта деттаьш.

Буачидзена шаьрра дагадоагIар селхан гIалгIашца ший хинна къамаьл.

— Гой хьона, — йоахар цунга а ГIапурага а гIалгIай воккхача саго, — деррига а тхох мел дахар лаьтта тоъаш ца хилар да. Ялат дIаде, доахан, жа доажаде моттиг йитаяц тхона, кхыметтел венар дIаволла а лаьттан чIегилг тоъац тхона... Дала-м безам бацар тха, хIаьта даха моттиг яц-кх. Из хьал да-кх тхогардар.

Новкъостий сомабаьлча Ной ший кахьаташ хьалха а дехна вагIаш вар. КIаьдбенна хиларах чIоагIа наб кхийтта баьдача Ахриевнен Орахелашвиленен хацар Буачидзе из бийса дIа миштa йихьай.

Ахкан малхо дийлла латтача корах камаьрша хьачулаьллаяр ший сердал. Буачидзе хьал а гIетта цхьа безаме соттавелар.

— Владикавказе Кутаисе санна хоза да Iалам, — аьлар Буачидзе Ахриевгахьа хьа а вийрза. — Хиннавац хьо, ГIапур, Кутаисе? — хьаттар цо.

— Тифлисе хинав, ГуржегIа кхы цхьаннахьа а хиннавац, — аьлар ГIапура. — Бакъда ГуржегIен хозача моттигех дувцаш дуккказа а хезад сона.

— Аь, ялсмале йолаш яле, из ГуржегIа я, — велавелар Ной, — Iалама раьза ца хила йиш яц цига.

ЦIагIа цхьаккха тайпа даа хIама дацар. ЦIагIа фуд хьажа Орахелашвили дIаваьхачул тIехьагIа, Ной а ГIапур а денкъа чай мала хайшар.

— Ховргда хьона, укхазара деррига гIулакхаш даь даьлча, са наьна йолча Кутаисе гIоргда вай, — аьлар Буачидзе, де лаьрхIа чIсагIдаьча хIамах санна. — Укхаза воаш цa йиаьр енхаш шортта диззалда хIама юргья вай. Аз чурчхела юийтаргья хьога, ховргда хьона тха нанна из даар мел чамболаш кийчде хов.

ХьалхагIа Совете дIачу а этта, гIалгIай юрташка баха лаьрхIар цар. Цига, Совете, хьая езаш яр цар машина а.

Совете массехк саг вар Буачидзега хьежаш вагIаш. Буачидзе уж тIаэца а кхензар. Геттара корзагIваьнна Совете хьакхаьчар Бутырин. Витькъо лакха дегI дола Бутырин шахьа ваха вар, сов сиха хьавена, юкъ тIара бос дIабаха хувцавеннавар.

— Яков, фу хиннад цига? — аьнна, ваггIачара хьалъийккхар Буачидзе. ГIапур а Ной а дIатIабахар цунна. Бутырин цхьа кулг дег тIа а дилла, доккха садоахаш меттаваза вар. Иист ца хулаш зIамига юкъ мара цо яьккхаеце а, Буачидзенеи Ахриевнеи цунах къематдалца хIана яц, аьнна, ха тарьелар.

— Сихдала деза, новкъостий! — аьлар Бутырина, — боккха кегар хулаш латт...

— Фу хиннад?

— Апшеронски казармашка чубаьннаб казакаш, цар цIеэскархой гIалгIашца тIом бара тIахьех... ХьатIаэттар боккха кхерам ба.

Апшеронски казармаш Тийркал дехьа, Тифлисски улицагIа яр. Укхаза дар цо дийпача цIеча оскара дакъа, цунах дар дувцаш хиннар а.

— Цхьан минута а сабарде йиш яц, — сихха аравала волавелар Буачидзе, наIара ко хьалацаш, юха а сеца сихха Ахриевгахьа юхавийрзар.

— ГIапур, — аьлар цо. — Ма хулла сихагIа ГIалгIашкахьа гIолахь. Фу де деза хьайна ховргда хьона, фуннагI-моллагI даь а зулам далийта йиш яц... Хов сона, наха Iа яхачунга ладувIаргда... ХIаьта укхаза оаха болх бергба.

Ной ше кIаьдвенна хиларах, наб е йиш йоацаш ше бийса хала яьккха хиларах вицвелар. Цун ерригa а уйла сихагIа казармашка кхачара, зулам ца хилийта аз тIайийрза яр, из кхерар контрреволюционни казакашеи кIайча эпсарашеи Iеха а баь цIе эскархой царна тIехьабалар.

Казармашка хьакхаьчача, Буачидзе кхетадир, укхаза беррига а — цIе эскархой, казакаш, форма тIаювхаш а граждански барзкъаш дувхаш а бола эпсараш — вIашагIъийна хилар.

— Ай, эрсий деций шо, — лакхача хьалтIа а ваьнна цIеэскархошка мухьбетташ вар есаула форма тIаювха цхьа саг. Цун кера менхаш урагIхьайза дар, хIаьта кера кIудж хьаж тIа IотIабаха бар. — Хилийта йиш йий из вайна бIарга а гуш гIалгIаша вай йижарий вежарий боабелга. Уж-м города уллурча станице боабеш ма латтий. Урсаш хьенхаш латт массанена — бераштa, кхалнаха, боккхийча наха. къоаставеш цхьаккха а воацаш. Оаха, шун вежараша, гIо дех шугара.

Подмостка тIа хьал тIа а ваьнна, Буачидзе есаул дIахотеттар. Эпсара вайзар Ной, кхы духьале ца еш тIера Iоваьлар.

— Новкъостий! ДоттагIий! — Буачидзе са кхоачаденнадар, пехкаша къамаьл далла фо чулацацар. Доккха са а даьккха, къамаьл де волавелар. — Шун а, шун хьаштий а бала болаш вац ер йовсар, цо шо зуламе дахийта тIахьех. Провокатор ва из. Аз тамаш ю, из шоашта вовззаше а, оаш из эккха ца варах. Цхьан гIалгIачо эрсечоа дов дергдац шоана, аз дош лу шоана цу хьакхехьа. Дагадохал шоай, соахка цу тайпа провокаци а яь городе боабир цхьаккха а гунахьа доаца гIалгIай...

— Тха-м безам бац гIалгIашца тIом бе, — цIогIарч даьлар наха юкъера.

— ЭшацI Безам бац тхаI — хьаллаьцар гонахьарчар.

— Бакъда оаш яхар, — аьлар Буачидзе. Хоаттаргда вай, къахьегама казакаи гIалгIачоаи сен духьа эш дов. Цу шинна оагIон моастагI вар хIанза укхаза къамаьл даьр. Иззамочарца тIом бе беза гIалгIаша а казакаша а. Из тайпа эпсараш ба Терски правительства министраш хьалкхоабараш...

— Тхо вошала тIехьа да, — цIогIарч даьлар.

— Тхо гIалгIашта, эрсашта, хIираштa юкъе вошал хилара тIехьа да, — аьлар Ноис. — Царна юкъерча доттагIало дахаргда массанена а дола ираз... Ше дIадолаьл къамаьл чакхданкха хензар Ноя. Топа тата бокъонца хьахеза а дацар, — цо кулг тIа а дилла накха хьаллоацача хана.

— ...Духхьала шун цхьогIоно мара эшавергвац, моастагIа, — халла саладелар цунга.

Бутырина Iо ца вожийташ хьаллаьцар из...

Хиннар кхетадаьчул тIехьагIа гулбенна нах корзагIбаьлар. ЦIеэскархоша еттача кIай казакашка, эпсарашка ювла Iимадаш яр хьахозаш. Массане а хеттар герз кхессар мала вар, из лохаш вар. Цхьаннена ханзар из малав.

...22 июне Владикавказера Александровский проспект нахах хьалийнза яр. Цу дийнахь Терски Республика Халкъа Комиссарий Совета председатель Ной Буачидзе тIехьарча новкъа воаккхаш бар эзараш, эзараш бола нах. Дакъа чуулача кIийна аьтта оагIорахьа яр гIалгIай делегаци. Доккхий тIадамаш Iолегво Ахриев ГIапура бIаргех. Уж нахах хьуладе массаза а йовлакх хьекхар цо бIаргех. Цхьанна а лоаман сага Iаьдал дэц, фухха тIакхаьча дале а, эсалал гойташ.

— БIаргаш лечкъаде дезац, ГIапур, — аьлар цунна уллув воагIаш хиннача гIалгIай вокххача саго. по йовлакх каст-каста юхь тIа хIана кхухь хайча. — Къонахчун бIаргех баьнна хIара хин тIадам — из сийг ба дегах бувлаш. Из деций Ной хьо дийна мел волча хана хьона дагарварг ца хилара дола тешал.

— Баркал, — аьнна вокхача сага кулг лаьцар ГIапура.

ЮРТИЙ СОЮЗА КОНФЕРЕНЦИ

Селхан Грозне хилар Нохч - ГIалгIай АССР юристий союза хьалхара учредительни конференци. Из ший лоIамагIа йола общественни организаци я. Союзо ший керттера декхар лерхI халкъа хьашташ диззагIа кхоачашдар, законности правопорядоки чIоагIъелга.

Конференци хьа а еллаш, лоацца къамаьл дир юристий союз вIашагIйоллара йолча организационни комитета председатела, республика юстице министра заместитела В. И. Городова.

Юристий союза декхарех лаьца доклад йир Нохч-ГIалгIай АССР юстице министра А. И. Котикова. Цо керттера теркам тIаэзар наркоманеца, спекуляцеца къовсам лоаттабеча тахзнарча дийнахьа долча кхоачамбоацараштa.

— Къайле йолаш дац, — аьлар Котикова, — духхьал Грознерча базарашка гучча хьа спекуляци лелаелга. Мел чIоагIа дефицитни дар аьнна, моллагIа хIама доагIачул иттаза дукхагIа а доаккхаш, юхадохкаш корорга цигара.

Цул совгIа министра дийцар социалистически доалахье лораеча нийслуча кхоачамбоацарех.

Лийцача моттигашкара хьахийцараш дукха лел балха дIа ца эцаш. ХIаьта из дош бокъалгахьа даккхара айхха дакъа лацаш юристаша.

Таханарча дийнахьа республика халкъбоахаме 380 юрист ва къахьегаш, хIаьта царех 40 процент нах лаьрхIа юридически дешар дийша нах бац, аьлар докладчика.

— ХIаьта вай тахан вIашагIйоллача общественни организаце, вайна духьал нийслуча дукхача проблемех нонагIо яраш къоастае тарлу, — йоахар министра.

Юридически служба лоархIам лакхбе безилгах а дийцар цо.

У. АЗАМАТОВ.

Кхоана хьаелл нохчий халкъа съезд

ЛОАРХIАМЕ КЪАМАЬЛ ХУРГДА

Ховш ма хиллара, 23 ноябре Грозне болх бе дIайолалу нохчий халкъа съезд. Цу лоархIамеча гIуллакха дувзаденна тха корреспондента къамаьл хилар съездан цхьана организационни комитета председателца, Нохч-ГIалгIайн АССР халкъа депутатаца Умхаев Лаьчица.

КОРР.: Лаьча, шун съездан дениа повестка тIа кертера малагIа дош хургда?

— Таханарча дийнахьа вайнахьа хьалхашха латтар къаман культура дегIайоалаларца да. Из йоккха проблема я. Вайна дика хов хьелеш бехктохкаман замаш я вай дахар. Нагорный Карабах, Грузе, Молдове, Фергане, Кхулбаседа - Хиришчене, Казахстане, кхычахьара кIоаргга уйла йитташ дола хоамаш кхоач вайга. Царна уллув кхы малагIа район хургья ховш а дац цкъарчоа. ХIаьта вай республиках аьлча, тIагIоллара хьежача, цкъарчоа деррига а сатийна хет. Вакъда, из сатем тешам болаш бац. ХIана аьлча, цхьацца болча зуламерча наха республике дахача къамашта юкъе барт боахабара цIур болла гIерташ моттигаш хул. Вайна массанена а дика дагадоагIа эрмалойи эрсийи Нохч-ГIалгIайченера дIабаха беза, яхаш арадийнна харц хабараш. Мегаргболча нахагара хьадоагIа хабараш дацар уж, бакъда, кIалгIолла цхьаннешинне, тийшаболх бе дагаболаш дола даь, массане хьал ма лоацаргдий, аьнна хеташ баь болх бар. Къамашта юкъера юкъмоттиг толхае гIерташ даь хIама дар. Зуламхоша кхыметтел шозза «ха белгалъяьккха хиннаяр» эрсаштен эрмалоштен духьал вайнах гIовттабе. ЧIоагIа ирденна хьал да хIираштен гIалгIаштен юкъе, а дагестанцаштен цига бахача нохчашта — аьккхаштен юкъе а. Ховш да, гIалгIаша хьадехар Сталински репрессеш хиннача шерашка шоашкара дIадаьккхар мара дац. Гаьна санна гIоргда хьай. Кхыметтел тайпанна нIевнна дола вайнахьа кхаь мотиташ ю. Цудухьа, иштта а нIевнна дола вайнахьа кхаь кхам цхьа хIама дагадетташ да-кх. Уж питамаш, зуламаш вайна юкъе да даржийта деррига долга дIахайта — керттера долга из а йолаш гулъеш а я.

КОРР.: Сона хезачох вай мехкара меттел, доазол арахьа бахача вай мехкахоех а пах ба съезде дакъалаца хьийха. Цунах лаьца дувцаре бакъахьа хетар Iа.

— Верригга а 850 делегат хургва съезде хьийха. ХIара эзар сага юкъера цхьа саг. Цул совгIа Турцера 5 саг, Иорданера 5 саг, Иракера 1 саг, Америка ВIашагIкхийттача Штаташкара 1 саг, Сирера 2 саг. Цу тIа тахан республикал арахьа, ерригача союзе гIолла бахаш болча нохчий къаман викалаш а ба съезде хьоашалха бийха. Тха съезд болх беш хургья республикански цирка помещене чу. Таханарча дийнахьа Грозне дукхагIа нах чуховшаш йола гIишло я из. ХIанз укх сахвате деррига организационни дешашта итогаш еш я тха оргкомитет.

КОРР.: Лаьча, финансови оагIонга диллача, дикка рузкъа эшаш гIулакх ма дий цу тайпара форум дIаяхьар. Цхьаькха а да, Iа аьлар доазол арахьара бийха а дукха хьаьший хургба съезде, аьнна. Уж дIатарбелга вIаштIехьдаккхар мишта латт?

— Бакъда, съезд чакхъяккхара дикка ахча эш. Цу гIулакха средстваш гулъяра Грозне Октябрьски промстройбанкехь хьаьлла расчетни счет я. Цуй № 700016 я. Бахача нахагара, учрежденешкара, организацешкара ахчан средстваш дIанийду ункъаза. Ала деза, хIанзале дикка рузкъа дIайаьлла. ХIаьта хьабоагIаш бола хьашийн тIаьцара а кийча да цу хьакъехьа цхьа хIама дагадехар сона. РСФСР Лакхехьарча Совета халкъа депутата, са дикача новкъоста Б. Богатыревах ухх шера ше сессе чухуьлла хьаьша деш а ьлар ухх тайпара дешаш:

«...Вайнаьха хIара цIа да шоана гостиницане ресторанне. Цудухьа тханийга хьоашалгIа шо доагIе ресторанашкеи гостиницашкеи аха дезаргдац шун», аьнна. Съезда хьаьший тIаьцца кийча ва хIара нохчо, хIара гIалгIа.

КОРР.: Редакце кахьаташ ух, ший аргIанга диллача, малагIа я нохчий съезд, яхаш. Цунах фу аргдар Iа?

— Из хаттар тха оргкомитета хьалхашка эттар духьашха съездага кийчо е тхо доладуча хана. Вакъда, из дош бокъонца дизза таханза хиларца кхы ай ца деш дитар оаха. Укх тIехьарча 30 шера дуккха а съездаш хиннай нохчий къаман. ХIаьта а съезд гулъяра республикански комитет раьза хилар нохчий халкъий съездий истори дизза таханалца оргкомитета съезда номер оттае бокъо ца хиларах. ХIаьта сога хаьттача, керттера дар съезда номер хилар мичад, керттера дар къаман прогресс лакхъергйола оагIув цо историна юкъе хьорг хилар да.

КОРР.: Лаьча, тахан нохчий халкъа эггара чIоагIагIа дог хьазачарех малагIа гIулакхаш хет хьона?

— Вайна махарра, 1957 шера аькхий лаьтташ Дагестане дисар, тIаккха Iаьдало шийна ловчча оагIорахьа дIа-са кхайсар аьккхий шоай юрташка, шоай мехка юхаберза лов аьккхашта. Цар бIаргий хиша а хьежаш сатийна дагIа бокъо яц вай. Цу тайпара лелаш да гIалгIай къам а. Таханарча дийнахьа шоай хIаьта цу бIаь эзар совгIа нохчий бахаш вай республикал арахьа бахаш-лелаш. Царех цхьадараш Казахстанехьа 5—10 шера тIехьарча хьакимаша кхоабал а деш, дIахьежабаьб Волгоградски, Воронежски, Курски, Пензенски, Калинински, Новгородски, Псковски, кхыча областашка а кхерийна а. ХIаьта дигарча, нахана шоай ... ДIадоладешше а ха дезаш дар нах Iеха а беш шоай мехках боахалга во хIама долга. Хьалха, паччахьа замах иштта дукха нах дIааххийтаб Туркий а Iарбий а мехкашка. Цкъа-дале, вайгарча диках, оарцах боьл уж нах. ШоалагIа-дале, вай хIанзарча автономе, вайна йизза сиача бокъонех а боал уж: царна вайнаьха мотт а литература а хургдац наьна меттал школе хьехаш, цар газет, журнал хургдац цига арадоалаш. Иттпхийтта шу даьлча меттах а хадаргба, къаман культурацара а хийра баргба, дицдергда вайнаьха хоза гIулакхаш. ТIаккха из деррига а дIадаьлча, фордах кхийтта хч тоатолг санна кхы долча къамашта юкъе дIа а ийна дIабоаргба вайнах.

Вайна тахан чIоагIа эшаш юхь-духхьал бакъдар мара дувцаргдоацача, хьаьналча нахах латтаргйола Мехка-кхел я. Цу тIехь дуккхача хана денз, болх беш ва Йоккхача АтагIара оргкомитета болх дIахьош вола яздархо Яндарбиев Хьамаат. Массехк статья язьйй цо «Голос Чечено - Ингушетии», «Даймохк» яхача газеташта цу хьакъехьа. Вакъда, гIулакх бокъалгахьа даьннадац. Масала, цхьаннега а зальца хьа халкъа зуламе долча соцамаш тIаийдаьд райисполкомаша а, кхыча партийни-советски органаша а. Юрта-кхело совхоза, колхоза кулгалхошта, юртсовета балха а терко лоаттае еза. Мехка-кхело ерригача республикан аппарата тIехьа. ЙоагIадло тIаийна, моллагIа а закопроект могаш хила еза Мехка-кхело. Цу кхело йийца а хьоабал яь а хила еза Лакхерча Совета председатела (президента) кандидатура а. Халкъа долча гIулакхашка кхыннал хила цо тIехьагIа цу Мехка-кхело къобалве беза из, дуккха адам вIашагIкхеташ кхетаче а яь. Иштта, халкъа долча гIулакха ше хьаьнал хургхиларах дув баа беза юртдас а райисполкома председатела а.

КОРР.: ТIаккха фу нах ба аьнна хет хьона юрта а районе а Мехка - кхелашка харжа безараш?

— Цу юкъе баха беза къонахчал дола, далла йизза Iалам еш, наха лоархIаш бола нах. Нагахьа санна совхоза директоро доакъара машен яйтача, тIехвоалаш юртдас могаш - паргIата хаьттача, тика заведующе шекара гали дайтача царгахьа воалаш вола кхелахо вайна эшаш вац, къамаьлаца цо дошо жовхьараш дой а.

Юрта - кхела а Мехка-кхела а юкъебахийта мегаргбац. Даьла дага воацаш вола саг, сом кховдадича уйла хувцалуш бараш, тхьамадалла дезаш арабаьнна нах, харцвари бакъвари ца къоаставеш ший тайпана гIулакх хьалдаккхара Iалашо еш бараш.

Съезде эшаш бараш: хьабаьхнача дувца хIама а долаш, шоашка дIадувцачох кхетаргболаш, цIабийрзача цига даь соцамаш наха дIадувца а ховргдола нах ба.

Беседа дIайихьар А.-Г. УГУРЧИЕВ.

Халкъа фронта учредительни съезд

КIирандийнахьа Сипсой-ГIалий тIарча Культура Двореце хилар керда хьакхоллача «ЦхьоагIо» яхача ГIалгIайчен барт-цхьоагIон Халкъа Фронта учредительни съезд. Белгалдаккха деза, цу съезда кийчо еш инициативни группас йиъ районе конференцеш чакхъяьхалга. Цига хержа делегаташ бар тахан укхаза баьхараш.

Съездо ший болх дIабахьара президиум хорж. ТIаккха хьалхара дош лу гIалгIай автономи меттаоттаяра йолча Оргкомитета члена, инициативни группа председатела Котиков Беслана. Цо ший къамаьл дIадоладеш аьлар: — ГIалгIай халкъо шийна хьалхашка дукхаза увттадаьд цхьа хаттар: ше халкъ долаш дусаргда е дусаргдац, яхаш. ХIанз а увттаду цо из хаттар шийна хьалхашка. ХIаьта цунна бехке ба мехка кулгалхой. Вешта аьлча, цар къамий хьакъехьа чакхъяьха политика. Вай къамо дехар дукха хIама дац: низагIа дIадаьха воай лаьтташ хьадалар, паччахьалкхе юхаметтаоттаяр мара. Малашд вай тахан? Халкъ, къам, е духхьал дала хьакхелла нах. ХIанз вай цхьаккха бокъо йоацача наьха метта да. Вай бераш лазарех довра даькъе хьалхарча моттиге латт. Иштта воай экономически лард яц вай. Культурах дувца а эшац. Соахка Москве вахаволаш цу дерригнех лаьца СССР халкъа депутатаца Афанасьевца къамаьл хилар са. Цо сога аьлар, шун къаман социально - экономически, культурни проблемаш шун шоай халкъа фронто е парте мара къоастаергъяц. Цудухьа, оаха вIаши дага а даьнна, цу тайпара фронт хьае лаьрхIар. Ер фронт халкъана ший политика хьалхаяхара лаьрхIа яц. Фронто ший декхар лоархI, кхыча организацешца, партешца халкъ вочох, бIехачох IоцIендар, культура, истори, памятникаш, мотт, быт юхаметтаоттаяр. Тха фронта керттера низ гIалгIай халкъ ше да. ХIаьта цо ший программага а уставага а хьежжа гIалгIай автономи меттаоттаяра йолча Оргкомитета гIулакх дIаделадара, проблемаш къестаяра гIо дергда.

Иштта, оратора белгалдаьккхар, «ЦхьоагIо» яхача фронта ахархошта шоай фермерски боахамаш хьадеча, болхлой класса зIамига экологически цIена йола предприятеш хьакхоллача, йолаш йолчарна реконструкци еча новкъостал дергда. Цул совгIа, доазол дехьарча фирмашца гIулакхаш леладергдола предприятеш хьакхолларгья. Цигача болх бара лаьрхIа къаман кадраш кийчъергья. Цу хьисапе ГIалгIайчен экономика дегIайоалаярца, баха нах мел эшача дефицитни товаращца Iалашбергба.

ДIахо къамаьл деш Котиков Беслана аьлар, кердача организаце унахцIена, дунен культура йола тIехье хьалкхее лерхIаш хилар. Цу гIулакха вайна эш театр, университет, кхыйола культура учрежденеш. Ховш да, вай дика актераш а ший балхах кхеташ вола режиссер а волга. Царна, лерттIа шоай болх дIабахьара, театр мара эшац. ХIаьта оаха тхоай декхар лоархI, царна махулла гIулакх делга. УнахцIено лораяра дакъа а геттара воча хьале да вай. Юрташкара больницаш, шоашта лаьрхIа йоацача тишача помещенешка я. Тоъаш бац специалисташ, во я материально-технически база. Вешта аьлча, уж кердача диагностически аппаратураца Iалашъянза я. Цу даькъе «ЦхьоагIо» яхача халкъа фронта, беррига низ тIаберзабаь, къахьега лерхI. Иштта къовсам лоаттабе беза къаракъ меларца, наркоманеца. Вайна халахете а, вай кагирхой цу хIаманна тIехьарча хана дукха тIаккхувш ба. ХIаьта цунах хьадоала зулам вайна гуш ма дий. ДIахойодача хана хIаране цу лостамагIа тIатеIIа къахьега деза.

Цо ший къамаьл чакхдоалаш аьлар, аз ГIалгIайченера а Нохчийченера а ерригга партеш, формальни организацеш тIахьех дIахо беркате, пайдане бувзамаш леладара, барт-цхьоагIо чIоагIъяра. ХIана аьлча, вайх хIаранех тийша я уллуврча лоалахочун кхоане. Цудухьа сийрда кхоане цхьана мара хьаюларгъяц.

ТIаккха дош лу «ЦхьоагIо» яхача халкъа фронта инициативни группа члена Хамчиев Султана. Цо аьлар: Тахан укхава гулъеннай гIалгIай къаман интеллигенци. ХIаьта цун хьалхашка латтар лоархIаме декхар да. Из майрра къаман хьалха а этта, шоай паччахьалкхе меттаоттаеча къахьега дезаш я. Укхаза, цунгара говзал, сабар, сакхетам эш. Бакъда, геттара лоархIаме да из интеллигенци цхьа дог-уйла йолаш хилар. Цунца моллагIа хIама нийса чакхдаккха хьаькъал, денал хургда. Укхаза йоахарашта моттиг хила йиш яц. Цхьаццаболчар е фронт хьакхоллар харцахьа кхетаде тарлу. Массаварг цхьан хIамах дIакхета веза. Ер фронт кхыча формальни йоацача организацешта духьал гIулакхаш леладе лаьрхIа хьакхоллаш йоацалга. Укхаза къамаьл даьча Котиков Беслана маьаллара, кхыча партешца пайдане бувзамаш леладе, царца цхьана хьалхашка латта проблемаш къоастае лаьрхIа да тхо. ХIаьта из уйла-нигат дар мара тхона юкъе хургвац. Укхаза ше даь моллагIдола хIама доккхал а деш дувцачоа а ший орган тIех лоархIачоа а моттиг хургьяц. ХIаране даьр наха гургда, цо мах бергба. ХIаьта, ала деза аьнна хете, баркал а аргда. Иштта шийна болча пайдане гIулакхаш леладерша а гучабаргба. ХIаьта «ЦхьоагIо» яхача ГIалгIайчен барт-цхьоагIон халкъа фронта ший керттерча декхарех цаI лархIа деза, ГIалгIайченера экономически кризис эшаяр, культура дегIайоалаяр.

Трибуна тIа воал «Вошал» яхача оарстхой историко-культурни общества председатель Мазнев Микаьил. Цо белгалдаьккхар, гIалгIай шоай паччахьалкхе юхаметтаоттаяра йолча лоархIамеча этапага кхаьчалга, хIаьта шоаш орстхой цу лостамагIа къахьегаш болга. ДIахо цо аьлар: — Селхан СоагIапча гIалгIай кхаь районе бахача оарстхой собрани хилар. ХIаьта цигача цар сона тIадиллад, 60 эзар оарстхочоа шун организаци дег тIара къоабалъеш хьаллоацалга, уж гIалгIай автономи юхаметтаоттаяра тIехьа болга дIахайталга. Иштта, эшаш дола моральни а материальни а гIо де кийча болга. Аьттув балба вай цу атта боацача наькъ тIа цхьан дагара а долаш дог доахачунга кхача.

ТIаккха, «ЦхьоагIо» яхача халкъа фронта Назрановски районни отделене председатела, Нохч - ГIалгIай АССР халкъа депутата Зурабов Мувсас керда хьахулача фронта программаи уставеи проекташ дIайовзийтар. Царна делегаташа цхьацца тIатохарашеи хувцамашеи дир. Бакъда, бIарчча хьанийцача, могайир цар уж проекташ.

Цул тIехьагIа, дош лу РСФСР халкъа депутата Богатырев Бембулата. Цо аьлар, фронта инициаторашта укх денга кийчо еш дукха болх баьб, аьнна. Цунах баркал аьлар цо царна. ДIахо къамаьл деш, халкъа депутата белгалдаьккхар, шоана ховш ма дий историцара римлянаш цхьаннена ка ца луш, чIоагIа хилар, цар барт-цхьоагIонах лаьтталга. Цудухьа, аз шо тIахьех, уж санна барте хиларга. Тахан цIаккха ца нийшача беса эш вайна барт. Из ца хуле, вай цхьаккхача хIаман тIех толам баргбац. Ховш махиллара, корабоагIа, йоахараш дувцаш, доттагIала лард хоарцае гIертараш. Царна цIенхаштта никъ бехка беза. Вай гIалгIай паччахьалкхе меттаоттаярах дувцаш, са белгалдаккха безам бар, из дош гаргарча хана къоастадергхилар. Со цунах дог тийша ва. Вай долча кастта кхача везаш ва Б. Н. Ельцин. Цу хьакъехьа аз шугара дехаргдар цунна вай эхь-задел, гIулакх, вай хьаькъал, денал, сабар долаш долга дIахайталга. Иштта, цу вIашагIкхетарашка корта а болаш, хаьдда къамаьл дара кийча хулга. Цул совгIа, аз шо тIахьех шоай районни кулгалхой лархIара, юрта боахама а промышленноста а планаш кхоачацгъяра. Мадарра аьлча, къамаьлашкара хаьддача, гIулакхаш кхоачашдарга вала веза ха хьаэттай. ХIаьта вай дIахьокха деза исторес дувцача тайпара, гIалгIай къахьегара тIера болга.

РСФСР халкъа депутата Богатырев Бембулата даь къамаьл, массане а чIоагIа тIоараш тохаш тIанийцар. Укхаза гуш дар депутат Б. Богатырев наха сий деш а царна везаш а хилар.

Трибуна тIа ва Сунженски райсовета председатель, Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутат Татиев Руслан. Къамаьл дечо, ше цIенда хиларах тарра, съезда делегаташка моаршал хьаттар. Цул тIехьагIа цо аьлар, ер гIулакх ханнахьа а доагIаш а дIадоладаьд, аьнна. Керда фронт, е организаци — из керда уйлаш, гIулакхаш, цхьа дог-уйла йола нах. Уж дукхагIа мел хул, царех зе дергдац, бакъда, цар шоай керттера декхараш кхоачаш ца деш, кхычарна чоал ког тувса йолалой, цох доккха зе даргда. ХIаьта «ЦхьоагIо» яхача халкъа фронта шийх тилла цIи бакъье еза. ДIахо цо хьалхадаьккхар, Богатырев Бембулата маалара, болх бе безалга. ДIахо йодача хана гIалгIаша шоай цIи дика къахьегарца дIахазийта еза. ТIаккха, уж кхыча къамаша кхы а дикагIа лоархIаргба. Сона бакъахьа хетар, оаша районашкара кагийнах дукхагIа юкъеэззача. Царех тIехьагIо инженераш, производственникаш, экономисташ бергболча наькъ тIа боахаргболаш.

Цул тIехьагIа, ГIалгIай автономи меттаоттаяра йолча Оргкомитета председатела заместитела В. Костоевс фронта уставаи программаи хувцамаш дара хьакъехьа корта а болаш, предложенеш елар. Уж делегаташа раьза а болаш тIанийцар.

Иштта, культура, къахьегта театра проблемаш йийцар гIалгIай театра керттерча режиссера Веков Мустафас. Цо белгалдаьккхар, Советий Iаьдал эттача хьалхарча шерашка гIалгIай театр Къулбаседа Кавказе цIи хеза хиннайлга. 1931 шера Ростове конкурсе цо кхыча республикай театрашта юкъе хьалхара моттиг яккхар. Бакъда, 1934 шера денз вай театр дац. Из кхета а деш, тахан цунах бокъонца гIалгIай театр де гIерт тхо. Бакъда, тхона духьал ца доаккхаш хIама дисадац. Укхаза бехке я республика культура министерство. ДIахо къамаьл деш, цо аьлар, гIалгIай кхаь районе балха моттигаш ца тоъаш хиларах, договорах балха ухача гIалгIай кагийча нахах дукхагIбараш цIа ца а боагIаш бус. Цига царна йицлу шоай культура, мотт, гIулакхаш. Из процесс соцаяра дика гIодергдар «ЦхьоагIо» яхача фронто, шоай программа тIа белгалдаьха экономически даькъе де лерхIараш сихагIа кхоачашде низ дIакхоачаре.

Иштта съезда делегаташта хьалхашка къамаьл дир Оргкомитете члена Куштов Ахьмада, Сунженски района имама Богатырев Iадрашида-Хьажас, халкъа фронта Пригородни районерча отделене председатела Котиев Назира, журналиста Албогачиев Мувсас, иштта кхычар.

«ЦхьоагIо» яхача ГIалгIайчен барт-цхьоагIон халкъа фронта председателалла хержар РСФСР халкъа депутат Богатырев Бембулат, цунна хьалхара заместителалла Котиков Беслан, заместителалла — НГIАССР халкъа депутат Зурабов Мувса.

Съезда СССР Президентага, ООН-га, иштта нохчий халкъа съездага кхайкарал дир, резолюцеш тIайийцар.

Цу тIехь съездо ший болх чакхбаьккхар.

М. БАРАХОЕВ.

Шийъ никъ хьалаьца...

Iраз долаш саг ва зIамига волча хана денз ший дего тIанийца, шийна деза цхьа гIулакх кара а лаьца дIахьош вар. Из саг массаза а ший моттиге хургга. Цунах наха пайда а баргба. Iраз долчоа мара могаргдац наьаца Iраз декъа, шийга доацар наха дола мича лургда.

Иштта саг я Сунженски района Орджоникидзевская станица № 2 йолча бархI шера школа хьехархо Далиева Аьсет. Хьалхачa классе ше деша яьгIача хана денз хьехархо хила уйла йолаш хиннай Аьсет. Дешархо йолча хана а из наст-каста го йиш яр лоалахара шийла зIамагIа мел дола бер а гулдий, классахи хьехархочохи ловзаш йоаллаш. 1988 шера итт класс яьккха йоаллаше а укх школе юхьанцарча классашка хьеха йоалаелар Аьсет. Из хьеха могаргдолаш яр — тIехдика дешаш чакхъяьккхаяр цо школа.

Кердача коллективо дика тIанийцар Аь. Далиева. Из педагогикана хийра саг йоацилга кхетадир коллегаша. ДIадахача шера комсомольски организаце секретаралла хержар цар из. Из болх а керда бацар йоIа: деша ягIача хана пионерски отряда председатель, учкома член йолаш, кхыдола общественни балхаш леладеш а хиннаяр из. ХIаьта шийна тIадилла гIулакх бехктокхаме хеташ, тIехдика чакхдаккха гIерташ хиларца белгал а яьннаяр. Цунна тешал деш я Далиева Аьсета тийнна дуккха Похвальни грамоташ, пун даьна-нанна сел дика йоI кхеярах баркал оалаш школа дирекце ахийта каьхаташ.

— Массаза а бераш дукха дезаш хиннай со, — йоах Аьсета. — Сох хьехархо хиннаецаре, берий беша воспитатель хинна а, бераш доацаш соцаргъяцар со, хетаргахьа.

ХIанз Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч - ГIалгIай Паччахьалкхен университета филологически факультета студентка я Далиева Аьсет. Ше хьалаьца никъ бита лаьрхIа Аьсет йоацилга гойташ дола цхьаькха цхьа масал да из.

А. ХАНАКА.

СУРТА ТIА: Далиева Аьсет. Автора сурт.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ВЕНГРИ. Къаьнарча къаман гербашта мехка парламенто «реабилитаци» яро, хоам бу МТИ агентства, наьха безам тIаэзар цу традиционни паччахьалкхений, городий, сословей белгалон знакашта.

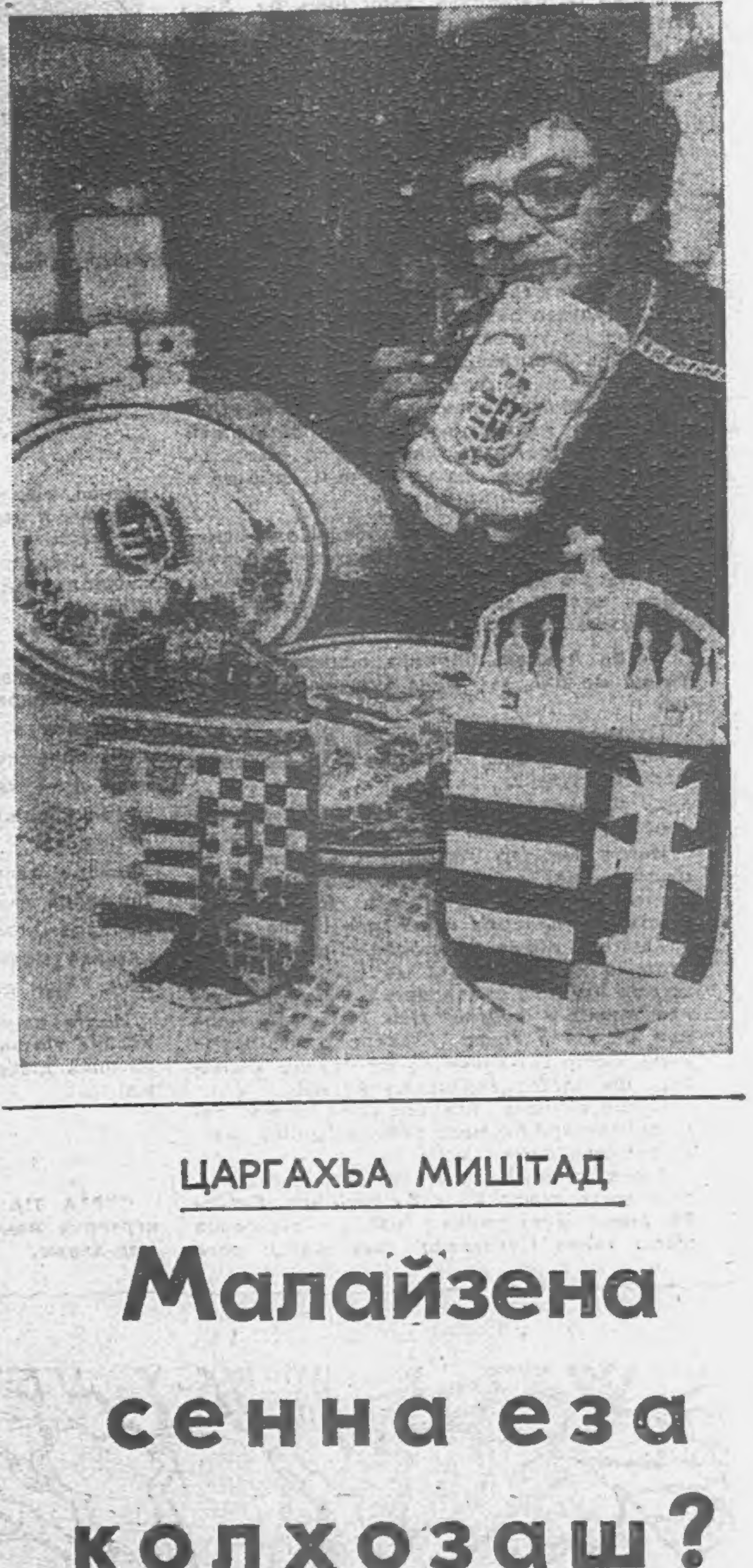

СУРТА ТIА: Андре Жужанна Ясароксаллаш яхача юртарча ремесленни цехе къахьегаш я. ХIанз даьймехкарча а доазол арахьарча а потребителаша чIоагIа хоатташ да оаркхинигаш, кубкаш, кхыйола керамически изделеш. Цар тIара сурташ хоза да.

МТИ—ТАСС сурт.

«БЕБИ-БИЗНЕС»

Зулам дийнахьа делкъа хана даьдар, мексикански столица центре, города дикагIча клиникех цхьаннечу, дуккхача наха бIарга а гуш. Даь кIира даланза долча берашца ноаной бадача палате хьачуяьннай кIай халат а дувхаш йола цхьа зIамига кхалсаг. Медсестра я со, дерригача бераша прививкаш е еза а аьнна, процедурне хьош санна дIайихьай цо пхи ди даьнна йиIиг. Цхьа сахьат а даьннад, ши сахьат а даьннад, медсестра гучайоалаш хиннаяц. ТIаккха къонача нанас оарц даьккхад. Полици а гIоттаяьй. Городера ара мел долха наькъаш дIакъайлад. ХIара сахьат мел доалла телевидене гIолла гойтар харц-медсестрай сурт. Из яйначар дийцачох оттадаьдар из.

Дог диллача нанас телеэкрана тIара къамаьл дир зуламхочунга. Аьшках даьдале а дог тохадолийтаргдолаш дар уж дешаш: «Хьо тешача даьла духьа дех аз хьога, хьа дегага кхайк со — хьада са бер, аз дув ма буъ хьона, цхьаккха во хIама ма дергдац аз хьона, дIаэца согара хьайна мел дезар, хьада са эггара дезагIдар — са бер».

Телекамера халахетар хинначар цIагIа латтар хIара дийнахьа фу хиннад а, дувцаш. Цхьабакъда, жоп данзар.

ХIаьта цхьа кIира даьначул тIехьагIа столицана 700 километр къулбаседехьа уллача Агуаскальентес яхача городе полицес лаьцар, по яхачох шийна хьакхесса бер муниципалитете дIаязде гIерта цхьа мексиканка.

Ерригача белгалонех из дар столични клиникера лочкъадаь бер. Цу сахьате, лаьрхха самолет а оттаь, Агуаскальентесе хьакхоачабир дан-нанея. Цар шоашта мара ца ховча белгалонашка а хьежа аьлар: ер тха бер да.

ХIаьта а дукха медицински анализаш йир, цхьаккха а шеко ца хилийта. Дан-нанен вIалла а доазув доацаш гIалбахабар.

Цхьабакъда, бокъонца йолча зуламхочун каяьлар таIазар доацаш кIалхаръяла. Из США гражданка йолга мара хIама ха вIаштIехьдаланзар. Массехк паспорт хиларагIа, из вIалла дукхале а йоацаш тIехъювл американо - мексикански доазочах. Хетаргахьа, из хIанз а йодаш хиннай американски доазонгахьа, цхьабакъда, ше боанга чу ийсъенналга ма хайнгте а пи эзар доллар мара ца доккхаш цу мексиканкайга из йиIиг йохка лаьрхIар цо, США къулбехьен штаташка цу тайпарча берех 25—40 эзар доллар хьателлаше.

ТIа-тIа дукхагIа бераш лечкъадара анализ а яь, мексикански полицес лаьрхIар, дийнача товарах базар еш чIоагIа яьржа дунен халкъашта юкъера организаци я аьнна. «Беби-мафе» къаьстта теркам тIаззаб дунен тIа эггара дукхагIа берат деча мехкаша. Цу юкъе я Мексика а.

Даьи наьнеи гIозалах моллагIа ахча дала раьза болча бераш доацача дезале дохкар духьа лечкъадаь Iаш бераш. Из геттара дарегIа болхлой ба. 7—8 шу даьнна йиIигаш ювхк Центральни Америкен Къулба-Малхбоален Азен мехкашка геттара дIададьржача подпольни публични цIеношка. Дика пайда беш товар да бераш порнобизнесе а.

Цхьабакъда, эггара унзарагIдар да къаьсттача органашта трансплантаци яра болча донорех санна берех пайда ийбар. Жим лазаш пхи шу даьнна кIаьнк волча цхьан бIаьхийча американски дезала геттара дукха ахча а денна пхи шу даьнача мексикански кIаьнка унахцIена жим нийцар шоай кIаьнка дIаоттабе, яхаш дийцар дукха ха йоацаш телевиденна интервью луш Техасерча шерифа.

«Беби-бизнес» чIоагIлуш йоагIа. Цун хир хоададара цхьа тIахьехамаш кIезига да. Адамленна духьалара зулам да аьнна дIакхайкаде деза бераш дохкар. Вай планетан зIамигача гражданий бокъонаш лорaергйола дунен халкъашта юкъера закон эш.

Берал лорадара долча эггара хьалхарча дерригдунен вIашагIкхетаре тIаккхувш йоагIа тIехье лораярга вуга къаьстта гIа боаккхаргба аьнна догдоахилга я вай.

И. ВАСИЛЬКОВА, ИАН соб. корр.

ЦАРГАХЬА МИШТАД

Малайзена сенна еза колхозаш?

Юртбоахама кооперативаш йолаш а толаме болх беш а я гаьнарча Малайзе, кхы тIа дукхагIа хулаш а латт. Бакъда, вайчарна вIалла тара а яц уж.

— Мехка керттерча рузкъах цаI каучук я. Из хьаю каучук йоаллача гаьний мут чакхъяккхара наькъаца, — духтIавоаккх со кагийча участкашка резинови промышленность дегIайоалаяра йолча Управлене кагийча бешамий отдела директора заместитела Ахмад Шапияс. — Мута тоъал доккха дакъа духхьал кагийча кхашкара гулду. Цар дай шоай лаьттанна Iунал де ца могаш е сов къабеле хул, е болх бе городе дIабахаб. Иштта моттиг нийсъелча вIашагIъехк оаха коллективни боахама моллагIйола формаш.

Белггала бакъ а долаш, йоккхий йоацача участкай даьшта Малайзе правительствагахьара кIезига доацаш новкъостал дешше а, цхьадола балхаш уж лоархIабергбоацаш да. Масала, къа ме лу мут кIезига тела йоал гаьнаш. ТIаккха саженцашца уж хувцарах дола дош отт, хIаьта цу гIулакха правительства льготни заем тел хIара даьна — лаьттан цхьан акрала лаьрхIа 800 доллар. Цхьабакъда, кхыметтел массехк ахархочоа бе могаргдоацаш селла хала болх ба из. ТIаккха сенна дувцаргда даькъаш дохкилга, лоамаш босешка тархеш йоахилга?

Цу тайпара моттигаш нийсъелча оарцагIа йоагIа лакхе вай хьоахаяь управлени. Из цIаккха а тхона яйза правительственни орган яц. Цун яц е гIишлошъеча болхлой штат а, е грузовикаш а, е трактораш а. Управлене декхарашта юкъейоагIа консультацеш, организационни гIулакхаш, кредитовани. Из, мишта деш да дIахьокхар духьа хьаэцаргья вай цо чакхйоаккхаш йола кагий бешамаш хьаяра программа.

— Масала, моллагIча цхьан юрта массехк кагийча участкай даьшта магац каучук телача шоай бешамашта Iунал де, — йоах Ахмад Шапияс. — Иштта моттиг нийсъелча тхо долча боагIа уж, тIаккха управлене бIарчча цхьа блок а йийя вIашагIтох цар лаьтташ, цул тIехьагIа хиланца яргйоаца техника йолаш вола частни подрядчик оттаву. Из ва гаьнаш хувцар а, саженцашта Iунал дер, лаьтта хьаьндер. Цу гIулакха эша ахча правительства хьахьожаьча заемацара хьаэц, хIаьта нагахьа санна из ца тоэ, оаха оахош лу ахархочоа кредит тIехьагIа хьабаьннача хьувкъамах цхьа дакъа хьадаларца юхатохкаргдолаш. Хьувкъам чуэца моттиге баха нах оарцагIбоах оаха. Лаьттан даьга шийга з йиш я из де, цхьабакъда, цо массанеца цхьатарра болх бе беза, ший беша баь а ца Iеш. Цул тIехьагIа мут цкъара чакхйоаккхача заводе дIайохьийт. Плантатарга дIакхоачаргда хьабаьннача пайдах дола дакъа ший участка боарамга-бустамга хьежжа.

ДагадоххарагIа аьлча, цу тайпарча кагийча бешамех хIара пхелагIчун — хIаьта хIанз Малайзе 385 я уж — гаьна йоаццаш ший я мут чакхйоаха завод. Уж ерригаш а мах боацаш хьалъяьй управлене. Цхьабакъда, къамарге кхаччалца ший гIулакхаш долаш йола из орган вIалла а безам болаш яц царна доал делга шийна дIатIаэца. Цудухьа предприяти хьа ма йийллинге а моттигерча Iаьдалашка дIалу из.

— Кагий бешамаш йийкъай оаха духхьал цар даьшта шоашта болх бе ца могача моттигашка, — белгалдоаккх соца къамаьл деш волчо. — Цудухьа каст-каста из дехар де тхо долча ух геттара дика унахцIенеи низ болеи юртара нах. Цар гIулакхa кхыъкхе схема я.

Укхаза керттердар — шоай низаш вIашагIтоха ловш болча ахархой 20 акрал (8 гектарал) кIезигагIа доацача лаьттанна цхьана доал дар. Цу хана управленера консультант воагIа уж болча. Цо новкъостал ду цхьа правлене хьисапера орган харжара, кредит хьаэца каьхаташ кийчдара, подрядчик лаха а маьхий хьакъехьа цунца дагавала а. Цул совгIдар эшаш дац. Бакъда, кхы а мут цкъара чакхйоаккха завод хьалхе а тарлу управлене, цхьабакъда, из лелаелга правлене гIулакх да.

Участок кердаяккхар подрядчика Iалашду, хIаьта нагахьа санна дахканза даргдоацаш хилча наькъаш дохкилга а тархеш йоахилга а. Цул тIехьагIа денз дIа лаьттан еш йола йоакхо ерригa я управлене яIан тIа юж. Цо вIаштIехьдоакх саженцашта Iунал делга, удобренеш товсилга. Цхьабакъда, хьувкъам чуэцилга лаьттанна йолаш ший бокъонаш йовиза волча хIара дас ше ду.

Лаьттанца цхьана болх беш йола цу тайпара товариществаш вIашагIйохка йолаяьй 1973 шера, хIаьта хIанз 788 я уж, тIехь-тIехьа дукхагIа хулаш а латт. Даьтта а какао доаккхача пальмай даьшта лаьрхIа шоай программаш оттаяьй кхыча правительственни организацеша. Юртара коопераци во идея яц, нагахьа санна из шоай лоIамагIа цхьана къахьегам бале, хIаьта паччахьалкхен гIулакх — цхьанна а тайпара царна юкъе ца гIертилгеи тар ма лу дукхагIа доагIаш дола новкъостал делгеи.

Михаил ЦЫГАНОВ, ТАСС корр.

Куала-Лумпур.

Къона хьажо

Кхувш воагIача сага хьалхашка ши никъ хьабеллалу. ЦаI ба из ирaзе вугаш, шоллагIбар — кегабенна, харц никъ ба. Дика дар, нагахьа санна царех сийрдабар малагIа ба, IаьржабаР малагIа ба ховре. Хац. ХIаьта а цхьабарашка сино хьаоалл йоах, мичахьа верза веза.

Иштта ший сино хьийхача наькъ тIа ваьлар зIамига волча хана Наьсар-кертерча маьждига имам — къона хьажо Пошев Османа Ахьмад.

...Юрта зерата бийса хулача хана мурдашта юкъе къона саг вий-веций хьожаш «Iаьдало» оттабаь ахкхаш хинна шераш дар уж. Цудухьа зIамига Ахьмад чIоагIа лоралора цу гIулакхех. ХIана аьлча, царна юкъе из бIаргавейча — ше деша ваьгIача школе кхайкаваь ца Iеш, ерригача районе дIакхайкавергвар из: динах «юхедисараштa» тIехьваьннав, яхаш. ХIаьта шоай юртара ИбрахIим-молла волча къорIаш, жейнаш Iомаде из ух аьлча-м дерригa а дайнадар.

Къаьстта хала дар Ахьмада школе каникулаш йолча хана. Газета юкъе хьоарчадаь КъорIа долаш ер ший хьехархо-молла волча водача хана новкъа кхийттача наха каст-каста хоаттар:

— Ва Ахьмад, беррига дешархой-м селоIаш ма бий, хьо мича ух селла Iуйрийна?

Цхьавола саг-м ала хIама доацаш виса а мегар. Бакъда, Ахьмада сиха дIадерзадора из гIулакх:

— Гуйрана дIаяла езаш йиса цхьа экзамен я са, цудухьа консультаце ух со.

Иштта яьккхар Ахьмада цхьатарра ши школа: цаI — дунен Iилмаш Iомадеш, шоллагIъяр — дина Iилмаш Iомадеш. Из а вож а цхьатарра накъайоал цунна хIанз.

ХIаьта а данне а дагадацар цунна перестройка хургья, хIаьта цо бусулба дина шерра наIараш хьеелларгья, аьнна. ТIаккха Макке-м сурташ тIей гIанахьеи мара цун бIарга а гацар. Юххера а укх шера июнь бетте ше хилар из цу «дунен ялсмале», шийна бIаргаяйра цунна изI

Цунца хиннача новкъосташта толмач лаха вийзанзар. Ахьмада хийцца Iарбий метта къамаьл дора.

ХIанз зIамагIбараштa а бокхагIбараштa а юкъе дукха болх бу Ахьмада, бусулба динца дувзаденна вайна хIанзалца эшаш хинна гIулакхаш кхайкадеш: дега цIенал, вIаши тIера хилар, безам, кхыдола къамаш а цар ди хьалха хиннaчул а дукхагIа лархIар, воча хIамах, воча уйлаех синош цIендар, эхь-эздела боарам лакхбар, кхыдола вай вахаре хиланза дергдоаца хIамаш.

Къаьстта дукха теркам тIабохийт цо къонабараш наркотикашца, кхыдолча, саг йирчавоаккхача хIамашца дIаIомалу наьъкъаш дехкара.

ЦIаккха а дагара далац Ахьмада вай дерригача къамен дог лаза керттера декхар а — законах доацаш сталинско-бериевски режимо гIеIал ярца вай яьха политически бокъонаш юхаметтаоттаяр. Хьинаре дакъалоац цо автономи юхаметтаоттаяра къамо даьккхача оарца юкъе. Сабарца-сатемца, сатохарца из дош чакхдаккха тIахьех цо нах ше дIа мел кхаьчача. Цун дош наха дIе а эц.

Иштта ва-кх дина хьехамца кхийна саг. Хьайна тIехьа дукха нах а боахаш из цIена никъ дIабахьа ка яйла хьа, къона Хьажа!

М. ЗАНГИЕВ,
М. МУТАЛИЕВ,
тха собкорраш.

СУРТА ТIА: Наьсарен района Наьсар-кертерча маьждига имам — Пошев Ахьмад-Хьажа.

Гуйрен дя. Х.-Б. ИСРАИЛОВА этюд.

Кердадар — дикка дицдалийта ширадар

ВАЙНАЬХА ТАЙПАШ — УЖ ЛАРХIАР ДИКА ДА Е ВО ДА?

Нохч-ГIалгIайчене кIал баьхача наьха хIанз а тIехьа йолаш я тайпай институт, вешта аьлча, тайпан нах лоархIалга. Фу маIан да цун? Боккъалдар аьлча, нах е къам тайпай, токхамий, ваьрий белгалонех бекъалуш (е шоаш къесталуш) хилар. Общества цу хьакъехьара кхетам геттара а ширача замангара, адамаш шоай социально-экономически хьашташ кхоачашдара дулх-цIеха долча мазай е бахача моттигий хьисап ларде а лувцаш къаьст-къаьста тоабаш вIашагIтоханза ца доалача ханагара хьадоагIаш да.

ХIанз а вайнаха юкъе чIоагIа лоархIаш долча цу гIулакха Iилманца тохкамбелга дац авторо шийна хьалхашка оттадаь декхар. Аз белгалдаьр а со духтIавала гIертар а «Вайнаьха тайпаш лоархIалга — дика да из е во да?» яха хаттар да. Таханарча башха дега гIозале йоацача (хьаштдале вIалла а йоацача) вахаре массехк бIаь шеренаш хьалха къназача замай халонаша хьалхадаьккха хьакхолладенна уж шира Iаьдалаш кхы а дIаходахьа эший-те вайна?

КIезига хьалхарча хана-м из дош прессе хьоахадича а, унаара зулам лоархIаргдар. Тешамболлаш да, автор советашта духьала ва, аьнна, бехк а баь, саьн чу оттавергвар. Далла хоастам ба, замa хувцаеннай, 70 шу совгIа йолча хана вай кхаба безаш хинна мотт баста пургIато яьннай хIанз вай халкъа.

Тайпай институто дер дика да е во да хара айса зийнача, сайна гучадаьннача цхьан хIамах дувцаргда аз. Шаьла районе я Iалларой яха юрт. Дукхаза а хиннав со цига. Массаза а со цецвоаккхаш да цу юртарча наха шоашта юкъе леладу эздел, безаме хилар, къаьстта арара тIавенача сагацара, хьаьшацара гIулакхэздел лархIар. Къаьстта сога тамаш яйташ да из хIанз бахача наьха вахара-хьала боарам лаьгIлуш, таIаш латтача хана, нах кхоана хургдолчун уйла дукхагIа е баьннача хана, наха юкъера тешам а гIеллуш боагIача хана.

Аз сайна дагаэттар цу юртарча сагага дIааьлча, цо, вела а венна, аьдар:

— Укх юрта нийсхо, лостам, эздел хилийтара доалдеш ва тайпан воккхагIвола М.-Х. Хаджиев. Из догцIена, озабезам бергбоацаш, эздн саг ва, цудухьа юрта баха нах шо-шоай гIайгIа, бала ийце цунна тIаболх, цунца дагабовл. Хаджиева ше а халкъа депутатий Совета гIонца дош цхьан кога тIа доакхх, хоададу. Цунна тIадена цхьа дош е лодкъам бисац цо теркал ца беш, дош цо хоада ца деш.

Къайле йолаш дац, ширача Iаьдалаша вайна дикадараш санна во, къиза Iаьдалаш а дита хилар, царех-м, сона хетачох, мукъадаьлча а хIама дацар, ннаьстта чIир лехарах. Вешта, цхьан хана-м эшаш хинна хила а тарлу из. Масала, моллагIчоа а ше саг вийча шийна, ший кхоачарча наха мел бала бище качболл, юрт, мохк биете, кхьметтел къам дите аравала везаш моттигаш нийслуш ма хиннайий. Цо юхаозаш хинна тарлу саг, шийха наьха цIий ца хьарчийташ. ТIаккха тахан? ХIанз мукъане адамий хьаькъал, кхетам кот ма баьннабий!..

...Нохч-ГIалгIайчен цхьан юрта саг йоагIача вIашагIкхийттача вIаши лоаллаха бахача кагийча наьха къовсам баьннаб. Дош дешагIа доалаш, — из нийслуш хIама ма дий, — вIаши тIехбеттамашка даьннад гIулакх. Бухсоцца дов урсашка а даьнна ши дакъа Iодиждад, кхоалагIвар хала човнаш а яь больнице вихьав.

Из дов, шеко а йоацаш, цIеца кхы дIадаржар кхерам болаш дар, Шекспира цIи хезача произведене тIара Монтеккейи Капулеттейн дезалашта юкъе хиннар санна. Зулам кхы гIора ца доалийташ дужадир, тайпан боккхагIбараш юкъе а бенна. Боккхийча наха юкъе цIий а денна дов хиннa нах, вIаши кулге а бига, къинтIерабаьхар. Пхьа лехара даьла лоархIаш йолча Виндеттай цIеша йиза шалта ший овла а тIехьа хьаьккхар, боабе тарлуш хинна нах кIалхарбаьхар.

Цкъа Экажкъонгий-Юрта со теш а волаш хинна хIама дувцаргда аз. ЗIамигача сага йоI езаелар, бакъда, йиIий дай эоахалол де тугаш бацар, зIамига саг къе хилар бахьан долаш.

Оалаш ма хиллара, безам бIаргаш дайна ма бий. ЗIамигача саго ара а яьккха йоI дIайигар. Дов дала а зулам кIоаргдала а тарлуш дар, тайпан боккхагIбараш сихха оарцагIбаьннабецаре. ВIашагI а кхийтта, беррига тайпан наха барт а баь, урдона а (форма эргаш яле а, из долаш ма дий вайна юкъе) тоама а лургдар, мари, нускали даха ховшаде эшаш мелдар хьагул а даь, тоэм а машар а баь дIахоададир, дIадоладала мара ца дезаш кийчча лаьтта зулам.

Укх 1990 шера вай республика халкъаш, хьалхагIа ца хиннача хьисапе, шоай хьалха дIадахача вахара уйла е даьннад. Цу лостамагIа баьккха хьалхара гIа а дега тоам беш ба. Хьадагалацал оаш нохчийи гIалгIайи белхий беш хинна Iаьдал, вешта аьлча, лоалахочоа, вовзача-везача, юрта вахача сага вIашагI кхийте, ялат чуэца, оасар де, цIа, общественни здаеш хьалъе новкъостал деш.

...Казахстане а Юкъерча Азе кхыча регионашка а вай халкъо Iазап эза шераш дагадоагIа сона. Боккъалдар аьлча, вай доадаь дIадаха а фу хоададе а дагадолаш дигадар цига. Бакъда, белхий беш, кIалвисачоа, массане а вIашагI а кхийте материальни новкъостал деш Iаьдал вай хиларагIа кIалхардаьлар вай. МассагIа шелало, моцало боабечара итташ, эзараш кIалхарбаьхар вай пу дунен жожагIатенах, духхьала из дика Iаьдал вай хилар бахьан долаш...

Вешта белхех аьлча... Укх аьхки парте республикански Комитета а республика правительства а инициативагIа белхий официально юхадийнбе гIертар. Кампани массехк кIирагIа мара цахулаш йисар. Коммунистий республикански организаце а халкъа депутатий Лакхехьарча Совето а лерргагIа чакхдаккха дезар шоаш дIадоладьр, кхоачашъе езар тIанйца решенеш, лоаццача хана газеташка гIолла дош гIоттадаь а ца Iеш.

Бухсоццаш, дерригa чулаьца со ала гIертар да, тайпаш лоархIалга вай халкъа дика дахьаш, беркат доалаш да. Цунна раьза воацачо «Сердало» оагIонаш тIа гIолла соца къовса а мегаргда.

Вайнаьха тайпай институт сихагIа дегIайоалаяра, хаьдда аьлча, вай хIара денна долча вахаре вайна дицлуш латта, бакъда, хIанз а вайх дIахаданза дола воай дика Iаьдалаш дийн а даь юха юкъедоаладара дича бакъахьа дар-кх:

1. ХIара тайпано вIашагI а кхийтта, шоай воккхагIа хержача.

2. Тайпай боккхагIаш юкъе а болаш, къоаной советаш вIашагIтехача. Цар, эггара хьалха, эшачоа гIо делга вIаштIехьдоаккхаргда, юртий Советий исполкомашта новкъостал дергда, хила тарлуш дола зуламаш, цатоамаш дувшадергда, и. кх. дI.

3. Ерригача нах бахача моттигашкара къоаной советаш чу а йоагIаш, къоаной республикански совет е вайнаьха Мехка-Кхел, — мехка суд хьае. Кхетадеш ма дий, цун бокъо лораяра органий, милицен, моттигерча Советий, иштта Лакхехьарча Совета метта дIаотта цун бокъо ца хилар. Мехка-Кхело вIаштIехьдоаккхаргда Советий решенеш кхоачашъелга, ший беррига кхоачамца гIо дергда нъело кIалбитача наха, вай вахаре бокъо лораяра, къамашта юкъерча гIулакхий хьакъехьа вай вахаре нийслуш дола харцахьара хIамаш ца хилийтара тIехьа хьинаре къовсам лоаттабе.

...Уж уйлаш чуйоссаяьй-кх сона хиp хаьда вайх дIадала тарлуча, ширача замалахьа денз вай боча хьакхихьача дикача Iаьдалаша.

А. САДУЛАЕВ.

РЕДАКЦЕГАРА: Тха корреспондента хьохадаьча дешаша газет дешарий тайптайпара уйлаш гIоттае тарлу. «Сердало» редакце шугара дех: цу дешай хьакъехьа шоашта хетар язде тхога.

Оаха дехар ду историкашка, дин хьехам берашка, тайпай боккхагIчарга, болхлошка, колхозхошка, беррига къахьегамхошка, укх публикаце хьакъехьа шоашта хетар язде тхога.

Шун наьъхаташка хьежаш да тхо.

ГРАЖДАНСКИ ОБОРОНА ГIУЛАКХАШ ЭРГАДАХА

Граждански оборонана перестройка яр — данза даргдоаца хIама. Цхьан оагIорахьара, из хьалхадаьккхад боахама механизмана еча реформо, белгала аьлча, халкъа боахама объекташ боахама расчета тIа йоалаш хиларо. Цудухьа хувцалу ГО гIулакхашта финансировани ел га а. ШоллагIча оагIорахьара — Чернобыльски АЭС-е, Свердловске, Арзамасе, Башкире хиннача событеша, Армене хиннача хатаро, Грузе хиннача машиннаькъа катастрофо, вай республика районашка хиннача аварешеи Iалама низо даьча хатарашеи лира тохкам баьб граждански оборона ерригача системана, цIенхаштта кхоачамбоацараш гучадаьхад ГО вIаштIехьъяккхареи кийчъяреи даькъе, кердача проблемагахьа — социальни кхерамзленгахьа ерзаяьй цун юхь.

Нохч-ГIалгIайче сейсмически кхераме регион а хIаьта г. Грозный химически лелхара кхерам тIалаттача производствайи система йолаш а хилар теркал а деш, партийнии советскии органаша, граждански оборона штабаша мероприятеш чакхйоах баха нах лорабара, халкъа боахама объекташ лораяра, цун низаши управлене органаши хIа аьннача кийча лоаттаяра тIаерзаяь. Алхха соахка лаьтта текхад республика йиъ районе — Ножай-Юртовски, Шатоевски, Веденски, Малгобекски. Август бетта кхозза мохк оагабаьб кхаь баллагара ялх баллага кхаччалца низ а болаш, машиннаькъа цистернашкара пхезза хецаеннай чIоагIгIа Iаткъаш йола дохьаж доалла веществаш, кхозза цIи яьннай «Грознефтеоргсинтез» яхача объединене заводашка. Ца доадеш ираза дисад вай бераш ртуть даьржа моттигаш хиннача Ленински района № 7 йолча юкъерча школе, Старопромысловски района № 9 йолча берий беша, № 10 йолча юкъерча школе.

Цу тайпара моттигаш я укх шера а. Март бетта юха а лаьтта текхад Ножай-Юртовски районе, цIи яьннай Шерипова цIерагIча заводе.

«Граждански оборонана овлангара денз перестройка ярах» бола 1987 шерара КПСС Нохч-ГIалгIай обкома бюрои НГIАССР Министрий Советеи соцам мишта кхоачашбу хьежачул тIехьагIа гучадаьннад, цхьацца йолча городскойи районнии Советаша, министерствашеи ведомствашеи, районашкарча ГО штабаша граждански оборона дешашта уйла кIезига тIайохийташ хилар.

Укх тIеххьарча хана тоъал доккхагIа хиннад Iалама низагахьарча хатарех, катастрофех, производственни аварeех баха нах лорабара даькъера декхараш, цхьабакъда, радиосредствашца цу хьакъехьа бахача нахага хоам барен зуламех уж хьулалургбола моттигаш кийчъярен проблема къоастаянза латт, къаьстта а юртий районашка.

Кулгалхоех цхьабарий Граждански оборона дешаш лертIа къоастаде вIаштIехьдоалаш дац, тIаккха шоай заместителашта е уж дешаш вIалла хьашт доацача хьакимашта дIатIадехк цар. Царех ба: Назрановски районера ДРСУ начальник Н. М. Лалахоев, укупорочни изделей завода директор Н. М. Гадаборшев, «Сельхозтехника» управлене начальник Н. А. Паваркоев, МагIалбика районера бытовой комбината директор Н. М. Цароев, «Луч» яхача совхоза директор А. Кодзоев, РПТ начальник Н. Б. Льянов, «Ачалуки» яхача минеральни хий доакихача завода директор М. Марзиев.

Цхьабакъда, ГО декхараш кхоачашдара болх дика дIаоттабаь, уйла тIайохийташ, из политически Iалашъеш йола моттигаш а кIезига яц. Хацаргъя вай, масала, Ленински район. Граждански оборонах йола еррига тренировкаши ученеши бокъонца хила тарлуча хIамашта гаргаэза лелаю укхава. Дика вIаштIехьдаьккхад военизированни йоаца формированеш, халкъа боахама объекташкара болхлойн гIулакхера нахи, районе баха нах ГО декхараш кхоачашде Iомабелга. Граждански оборона хьакъехьара парте решенеш кхоачашъяра тIахьожам лоаттабу, мамогга дегIакхувл наьха инициативен творчествой. Тайп-тайпарча партийни инстанцешка каст-каста ладувгI ГО дешаех коммунисташа — кулгалхоша даьчун хьакъехьарча хоамашка. Райкома бюрос хIара шера увттаеш, чIоагIъю ГО оперативни кийчон, партийно-политически балха, районе бахача наха юкъе еча пропаганда план. ГIулакхах дика кхеташ хьож Граждански оборона дешашка «Малгобекнефть» НГДУ ГО начальникаши парторганизацей секретараши (ГО начальник Т. Кодзоев, парткома секретарь П. Паук), Малгобекски РайПО (ГО начальник С. Мамилов, парторганизаце секретарь М. Чередниченко), Назрановски РСУ (ГО начальник Б. Шадиев, парторганизаце секретарь М. Цароева), «Назрановский» совхоз (ГО начальник Б. Дударов, парткома секретарь У. Мислауров).

Эшшаш йола даннеш я парткомашка ГО формированеех, ГО системе партийни актив дIанийсъерах. ГО гIирсаш дикача хьал тIа лоаттадара хьалхара жоп лушболча кулгалхошта хьех укхаза уж хьурмэт деш леладелга, царех вахаре пайда дикагIа эцар духьа даим кийча лоаттаделга.

ГО-х лаьца дешара процесс, вIаштIехьъяккхара, ученеши тренировкаши яра, ГО декхараш кхоачашделга Iалашдара тIаберзабаь партийно-политически болх вIаштIехьбаккхара дика опыт я нов. С. А. Санчариев ГО начальник, райкома хьалхара секретарь нов. Х. М. Вишуев, ГО Штаба начальник К. Д. Лавров волча Грозненски районе. Укхаза райкома бюро дувца увттаду ГО партполитбалхаи пропагандаеи перспективни планировани яра, оперативнии боевойи кийчо яра дешаш. Цул совгIа, каст-каста райкома бюрон райисполкома заседанешкеи ладувгI ГО кулгалхоша — ГО начальникаша баьча балха хьакъехьа деча хоамашка.

Республике дика опыт Iоаьйй советскии партийнии органаша, ГО штабаша граждански оборона декхараш кхоачашдара гIулакха: «Промавтоматика» яхача НПО (ГО начальник А. А. Опришко, парторганизаце секретарь Н. В. Шпонько), «Электроинструмент» яха завод (ГО начальник Х. Тамасханов, парткома секретарь М. Манкиев), Грозне машиннаькъа станци (ГО начальник М. С. Джабраилов; парткома секретарь А. Ю. Титов), Шалински районера «Предгорный» совхоз (ГО начальник А. Г. Демильханов, парткома секретарь Л. Г. Хункерханов). Цу объектий кулгалхоша, парторганизацей секретараша дикагIча оагIорахьа хийцад дукххача шерашка ГО терко ца еш хинна гIулакхаш, цун мероприятеш чакхйоахилга керттерча декхарех цаI лархIа баьннаб уж.

Дукххача шерий практико, белгала аьлча, Чернобыльски событеша хьахьекхад, ГО гIулакхашта дика кийчбеннеи Iомабеннеи бола нах эггара чоалханеча хьалашка а ца бохаш хилар, Iоткъамах дикагIа лорабала ховш, деналцеи майралцеи цига чакхбувлаш хилар. Кхыча тайпара хул гIулакхаш уж кийчонаш йоацаш болча наьха — бехе хьовз уж. Цудухьа нийса да ГО кийчо вIаштIехьъяьккхара цIенхаштта уйла тIайохийтача моттигашка леладер.

Хьаэцаргъя вай, масала, Малгобекски УБР коллектив (ГО начальник С. Темираев, штаба начальник В. Попкова. Укхаза болх беш я бокъонца, дика уйла а яь, вIаштIехьъяьккха болхлойи гIулакхера нахи Iомабеши кийчбеши йола система, вIашагIъеллай йоккха дешара-материальни база, подразделенешка (цехашка) — ГО классаши уголокаши.

Республике къоастаяь яланза йола проблемаш я, дIадаьхадац кхоачамбоацараш. ДIадаханза дале а, граждански оборона перестройка ший наькъагIа йодаш я.

И. КОНОВАЛОВ,
пропаганда даькъе НГIАССР ГО штаба начальника помощник.

АЛМАСХАНОВ Ахьмад Нуридович

53-гIа шу долаш кхалхав автомобильни наькъий Нохч-ГIалгIай проектно-ремонтно-гIишлон объединене начальник, КПСС член Алмасханов Ахьмад Нуридович.

Вахарера дIавахав производства дика организатор, цIена дог дола, декхар а бехктокхам а дика кхетабеш вола саг.

А. Н. Алмасханов ваьв 1938 шера 10 феврале НГIАССР Веденски района Дышне-Ведено яхача юрта. Къахьега волавеннав болхаэ волаш 1955 шера. Республике цIавеначул тIехьагIа болх баьб наькъий участке шофер, мастер волаш. 1969 шера из хьожаваьв Грозненски ДРСУ керттерча инженералла, тIехьагIа — Ищерски ДРСУ начальникалла.

1978 шера из хьожаву автомобильни наькъаш дахкареи царна эксплуатаци яреи Нохч-ГIалгIай производственни управлене начальникалла, хIаьта 1987 шера денз — автомобильни наькъий Нохч-ГIалгIай проектно-ремонтно-гIишлон объединене начальникалла.

Дукха низ а хьинар а дIатийнад А. Н. Алмасханова общественни, политически балха, объединене коллектив советски халкъа дикагIйолча традицешца кхетам луш кхеяра.

Алмасханов Ахьмад Нуридович вицца луш даим тха дегашка вахаргва.

Д. Г. Завгаев, А. М. Бугаев, Х.-М. Х. Вахаев, Р. М. Гайрбеков, В. Б. Дагаев, Н. Н. Магомадов, А. Б. Паскачев, А. Н. Петренко, С. Х. Салаев, М. А. Султыгов, Р. М. Таштамиров, Л. И. Хациев, Л. А. Храмченко, Р. У. Цакаев, А. Б. Чапсуркаев, В. П. Шутин, Г. Б. Эльмурзаева, Г. И. Юркова, А. Д. Яндаров.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

22 НОЯБРЬ ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильмаш.
9.05 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 9-гIа сери.
10.10 — «ДоттагIлен меридианаш».
11.10 — Берий сахьат (английский меттала урокаца).
12.10 — Концерт.
12.20 — Коллаж.
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Истории с Бенно» яха берий фильм. 2-гIа сери.
16.45 — ЧIанъара баккхара промышленноста передача проблемаш.
17.45 — «Голубой Дунай-90» яха передача.
18.30 — Ха.
19.00 — «...16 шу даланзеи боаккхагIеи».
19.45 — Актуальни интервью.
19.55 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 9-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — МВД сводкех.
21.55 — «Любовь и разлука». Къаьнара хIанзара романсаш.
22.40 — «Три мечты Степана Эрьзи» яха передача.
23.25 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15, 9.25 — «Iалама къайленаш». Iилма — довзийтара альманах.
8.35, 9.45 — Природоведени. 4-гIа класс.
8.55 — Испанский мотт Iомабара 1-ра шу.
10.05 — Испанский мотт Iомабара 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Биологи 8-гIа класс.
11.00 — Iилма — довзийтара фильм.
12.00 — «Трест, который лопнул» яха художественни фильм. 3-гIа сери.
13.05 — Ритмически гимнастика.
17.20 — Передачай программа.
17.35 — Документальни фильм.
18.10 — Мишта ла деза, бе болх ца хилар?
18.30 — Музыкальни открытка.
18.35 — ХIара наьхатана — теркам (нохчий меттала).
19.05 — Фаьлг, фулг (гIалгIай меттала).
19.25 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Деган мерзан». ДIалоюх А. Авлургиева (нохчий меттала).
20.45 — Хоккей. СССР чемпионат. «Крылья Советов».— «Сокол». 2-гIеи, 3-гIеи периодаш.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Карабаира лерагIа» яха художественни фильм.

23 НОЯБРЬ ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Музыкальни передача.
9.20 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 10-гIа сери.
10.25 — «ЛагIаш» яха передача.
11.40 — «...16 шу даланзеи боаккхагIеи».
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Если вам за...».
16.30 — Концерт.
17.00 — Документальни фильм.
17.20 — «Юртара каникулаш» яха берий художественни фильм.
18.00 — «Лаьт — тха юкъара цIа». Фотоконкурс.
18.05 — СССР Лакхехьарча Совете.
18.50 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 10-гIа сери.
20.00 — «Вид-а гойт».
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.50 — СССР правительстве.
22.00 — «Из хиннад... хиннад...».
22.25 — «Вид-а гойт».
01.25 — Шахматаш. Дунен чемпионат.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Iалама къайленаш». Iилма - довзийтара альманах.
8.35, 9.35 — Истори 5-гIа класс.
9.05 — Английский мотт Iомабара 1-ра шу.
10.05 — Английский мотт Iомабара 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Географи 6-гIа класс.
11.05 — Документальни фильм.
12.05 — «Карабаира лерагIа» лха художественни фильм.
17.15 — Передачай программа.
17.20 — Документальни фильм.
17.40 — «Поэзе миноташ» (гIалгIай меттала).
17.50 — Киножурнал.
18.00 — «Бригадир». Назрановский района «Октябра 40 шу» яхача совхоза механизаторах Евкуров Лоханэх йола телеочерк.
18.20 — Хоамаш, реклама.
18.25 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — Телефакт.
19.30 — «Лицом к социальным нуждам» (нохчий меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Экономикан вайи яхача цикла юкъера 2-гIа передача.
21.00 — Массанена йола спорт.
21.15 — «Паганини» яха фильм-балет.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Кольцо Старого Шейха» яха художественни фильм.

РАДИО

22 НОЯБРЬ. ЕРА

7.30 — Мадарра доагIа къаьмаьл.
7.40 — Хоамаш.
7.45 — 8.00 — Юртбоахама машинаш тоаеш я (гIалгIай меттала). Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Нохчий халкъа съезда накъадолхаш (нохчий меттала).
11.15 — Вахара цIерагIа (нохчий меттала).
11.30 — Боахам лелабе цахара адресаш.
11.45 — 12.00 — «Къона городаш: наькъаш дегIадар» (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.00 — Юртбоахама болхлошта хетадаь концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Халкъа оаз.

23 НОЯБРЬ. ПIАЬРАСКА

7.30 — «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Хаоттам.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Литературеи искусствои (нохчий меттала).
8.50 — 9.00 — «ДоттагIал» (гIумкий меттала).
11.15 — 12.00 — «Дукххача ханара иллеш» яхача цикла юкъера передача.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.00 — Перестройка: гIулакхаши проблемаши (гIалгIай меттала).
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — Музыка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Пандарг Р. Паскаев.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковска ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителан — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, 22-75-78; промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-54-04; письмой — 22-85-65; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 3179.